

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет бізнесу та права
Кафедра економіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»

Аналіз та оцінка соціального розвитку регіону (на матеріалах
Волинської області)

спеціальність 051 Економіка

(шифр і назва спеціальності)

освітня програма «Економіка»

(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
Групи ЕК-41
ПРАЧ Анастасія Сергіївна

(підпис)

Керівник:
Д.е.н., професор
Шубалий Олександр Михайлович

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 20__ р.
Доктор філософії (PhD), старший викладач
Гарант освітньої програми:
Косінський Петро Миколайович

(підпис)

Луцьк – 2024 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та праваКафедра економікиСтупінь вищої освіти: бакалаврГалузь знань: 05 Соціальні та поведінкові наукиСпеціальність: 051 ЕкономікаОсвітня програма: «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки
проф. Шубалий О.М.

« ___ » _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ПРАЧ Анастасія Сергіївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи

Аналіз та оцінка соціального розвитку регіону (на матеріалах Волинської області)

Керівник роботи: Шубалий О.М.

затверджені наказом закладу вищої освіти від «30» грудня 2023 р. №488/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «14» червня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи наукові і періодичні видання, навчальні посібники, наукові монографії, навчальні підручники, законодавчі акти, методичні матеріали, а також статистичні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Волинській області, вільно доступні джерела з мережі Інтернет.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

ВСТУПРОЗДІЛ 1.РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇДОДАТКИ. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу:

1. Підходи до трактування соціального розвитку2. Основні принципи соціального розвитку на національному та регіональному рівнях3. Напрями дослідження соціального розвитку на національному і регіональному рівнях4. Державні соціальні стандарти і гарантії в Україні за 2020-2022 рр.5. Зміна показників диференціації життєвого рівня населення у Волинській області6. Порівняння середніх розмірів призначених місячних пенсій пенсіонерам7. Динаміка кумулятивного індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>1 розділ</i>	<i>проф. Шубалий О.М.</i>		
<i>2 розділ</i>	<i>проф. Шубалий О.М.</i>		
<i>Висновки та пропозиції</i>	<i>проф. Шубалий О.М.</i>		

7. Дата видачі завдання «30» вересня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>до 30.09.2023</i>	
2.	<i>Огляд літератури із досліджуваної проблеми</i>	<i>до 31.10.2023</i>	
3.	<i>1 розділ</i>	<i>до 30.12.2023</i>	
4.	<i>2 розділ</i>	<i>до 15.04.2024</i>	
5.	<i>Висновки та пропозиції</i>	<i>до 20.05.2024</i>	
6.	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>до 25.05.2024</i>	
7.	<i>Формування додатків</i>	<i>до 27.05.2024</i>	
8.	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>до 31.05.2024</i>	
9.	<i>Нормоконтроль</i>	<i>до 01.06.2024</i>	
10.	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>до 07.06.2024</i>	
11.	<i>Представлення кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту</i>	<i>до 14.06.2024</i>	

Здобувач вищої освіти

_____ (Прач А.С.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (Шубалий О.М.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Прач А.С. Аналіз та оцінка соціального розвитку регіону (на матеріалах Волинської області). – Кваліфікаційна робота бакалавра на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота бакалавра за спеціальністю 051 Економіка, освітня програма «Економіка». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2024.

Мета кваліфікаційної роботи бакалавра полягає у проведенні аналізу та оцінка соціального розвитку регіону на прикладі Волинської області. Об'єктом дослідження є процес аналізу та оцінки соціального розвитку Волинської області. Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти здійснення аналізу та оцінка соціального розвитку регіону.

У першому розділі представлено теоретичні основи дослідження соціального розвитку регіону, вивчено суть та принципи соціального розвитку регіону, досліджено принципи та критерії дослідження ефективності соціального розвитку регіону; розглянуто зарубіжний досвід регулювання соціального розвитку населення.

У другому розділі представлено аналіз та оцінка соціального розвитку Волинської області, проведено аналіз соціальних стандартів на національному і регіональному рівнях; проведено аналіз показників соціального захисту населення у регіоні; проведено оцінку ключових економічних показників соціального розвитку регіону.

Висновки і пропозиції містять узагальнення результатів виконання теоретичного і аналітичного розділів роботи, а також систематизацію пропозицій для підвищення рівня соціального розвитку регіону за рахунок стимулювання економіки Волинської області.

Ключові слова: соціальний розвиток, регіон, Волинська область, доходи населення, мінімальна пенсія, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата.

ANNOTATION

Prach A.S. Analysis and evaluation of the social development of the region (on materials of the Volyn region). – Manuscript.

Qualification work of bachelor in the specialty 051 Economics, educational program "Economics". Lutsk National Technical University. Luck, 2024.

The purpose of the bachelor's thesis is to analyse and evaluate the social development of the region on the example of the Volyn region. The object of research is the process of analysis and evaluation of social development of Volyn region. The subject of the study is the theoretical, methodological and applied aspects of analysing and evaluating the social development of the region.

The first chapter presents the theoretical foundations of the study of social development of the region, examines the essence and principles of social development of the region, examines the principles and criteria for studying the effectiveness of social development of the region; considers foreign experience in regulating social development of the population.

The second section presents an analysis and assessment of the social development of Volyn region, analyses social standards at the national and regional levels; analyses indicators of social protection of the population in the region; assesses key economic indicators of social development of the region.

The conclusions and proposals include a generalisation of the results of the theoretical and analytical sections of the work, as well as a systematisation of proposals for improving the level of social development of the region by stimulating the economy of Volyn region.

Keywords: social development, region, Volyn region, population income, minimum pension, subsistence minimum, minimum wage

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	10
1.1. Суть та принципи соціального розвитку регіону	10
1.2. Принципи та критерії дослідження ефективності соціального розвитку регіону	17
1.3. Зарубіжний досвід регулювання соціального розвитку населення	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	31
2.1. Аналіз соціальних стандартів на національному і регіональному рівнях	31
2.2. Аналіз показників соціального захисту населення у регіоні	38
2.3. Оцінка ключових економічних показників соціального розвитку регіону	45
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність теми. Підвищення рівня соціального розвитку регіону є надзвичайно актуальним питанням з багатьох причин. Найперше – це важливо для покращення якості життя. Адже соціальний розвиток передбачає доступ до якісної освіти, медичного обслуговування, житла, роботи, соціального захисту та інших важливих ресурсів. Також інвестування у соціальний розвиток сприяє покращенню якості життя людей, роблячи їх здоровішими, щасливішими та більш продуктивними. Слід зазначити, що соціально розвинений регіон має більш кваліфіковану робочу силу, що робить його більш привабливим для інвестицій та сприяє економічному зростанню. Здорове та щасливе населення є більш продуктивним, що призводить до зростання економіки. Натомість низький рівень соціального розвитку може призвести до соціальної напруженості, заворушень та злочинності.

Соціальний розвиток є одним з ключових факторів, які визначають конкурентоспроможність регіону. Науковими дослідженнями у сфері соціального розвитку займалися багато вітчизняних учених: Андросович К. А., Гавриленко І.М., Стегней М. І., Курносенко Л. В., Миськів Г.В., Петренко К. В., Повна С., Помаза-Пономаренко А. Л., Пустовіт Б. О., Редько К. Ю., Ткаченко І. О., Романовська Ю. А., Смаглюк А. А., Труш Ю. Л., Шворак А. та ін. З огляду на все вищезазначене, питання підвищення рівня соціального розвитку регіону є надзвичайно актуальним та потребує постійної уваги з боку влади та суспільства.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи бакалавра полягає у проведенні аналізу та оцінка соціального розвитку регіону на прикладі Волинської області. Для цього були поставлені такі завдання:

- вивчити суть та принципи соціального розвитку регіону;
- дослідити принципи та критерії дослідження ефективності соціального розвитку регіону;

- розглянути зарубіжний досвід регулювання соціального розвитку населення;
- провести аналіз соціальних стандартів на національному і регіональному рівнях;
- провести аналіз показників соціального захисту населення у регіоні;
- провести оцінку ключових економічних показників соціального розвитку регіону;
- обґрунтувати заходи для підвищення рівня соціального розвитку регіону.

Об'єктом дослідження є процес аналізу та оцінки соціального розвитку Волинської області.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти здійснення аналізу та оцінка соціального розвитку регіону.

Методи дослідження. У процесі підготовки кваліфікаційної роботи було використано ряд наукових методів: системний підхід – для обґрунтування змісту і напрямів дослідження соціального розвитку на регіональному рівні; методи логічного узагальнення – для вивчення особливостей забезпечення соціального розвитку в умовах війни; аналізу та синтезу – для проведення аналізу соціальних стандартів на національному і регіональному рівнях; індукції, дедукції – при представленні тенденцій зміни основних показників соціального захисту населення у регіоні табличний і графічний аналіз – при побудові різних типів аналітичних таблиць і діаграм у процесі вивчення показників соціального розвитку; програмно-цільовий метод – при обґрунтуванні заходів для підвищення рівня соціального розвитку регіону.

Інформаційною базою даного дослідження стали: наукові і періодичні видання, навчальні посібники, наукові монографії, навчальні підручники, законодавчі акти, методичні матеріали, а також статистичні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Волинській області, вільно доступні джерела з мережі Інтернет.

Практичне значення одержаних результатів. Методичні підходи до аналізу та обґрунтовані заходи можуть бути використані органами державної

влади та місцевого самоврядування усіх рівнів у Волинській області для обґрунтування планів, проектів, програм соціального розвитку регіону.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були апробовані під час міжнародного наукового семінару на тему «Україна – ЄС: виклики та перспективи», організованого кафедрою економіки ЛНТУ та кафедро політики економічної та регіональної Університету Марії Кюрі-Склодовської у Любліні (UMCS) 16 травня 2024 року.

Публікації. Основні теоретичні положення і практичні результати дослідження були викладені в одних тезах доповідей наукового семінару загальним обсягом 0,1 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається із вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладений на 62 сторінках комп'ютерного тексту, в тому числі 19 рисунків та 4 таблиці. Список використаних джерел складається з 36 найменувань і представлений на 4 сторінках. Робота містить 3 додатки, викладених на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1. Суть та принципи соціального розвитку регіону

Соціально-економічна політика на світовому рівні все більше зосереджується на регіональному розвитку, що продемонстровано активним створенням нових територіальних громад, покликаних стимулювати розвиток кожної території.

Багатогранність поняття соціального розвитку, яке включає демографічний, соціальний та територіальний аспекти, підкреслюється низкою досліджень вітчизняних вчених, таких як Андросович К. А. Благун І.С., Боднарук І. Л. Бобровська О. Ю., Шумік І. В. Гавриленко І.М., Мельник П.В., Недюха М.П. Герасименко А. В. Дургун Х. М. Євтушевська О. В. Єфіменко В. Залізнюк В. П., Сафонік Н. П., Кая А. С.

Проте, незважаючи на здобуті результати, питання щодо важелів та критеріїв формування соціального розвитку на регіональному рівні залишаються не до кінця вивченими.

Аналіз думок науковців, представлених дозволяє дійти висновку, що соціальний розвиток – це багатогранне явище. Це безперервний та цілеспрямований процес, який передбачає комплекс заходів, що впроваджуються державними інституціями та громадянським суспільством на певній території. Мета цих заходів – задоволення соціальних потреб різних верств населення з урахуванням системи соціально– економічних показників, що впливають на рівень життя, умови праці та соціальний захист людей. Разом з тим, важливо відмітити, що поняття «соціальний розвиток» за своїм змістовним наповненням є дотичним до таких понять як «сталий розвиток» та «соціально– економічний розвиток», які також спрямовані на вирішення нагальних соціальних проблем населення країни чи регіону.

На думку С Повної «заплановані соціальні зміни спрямовані на те, щоб одночасно покращити життя людей та стимулювати економічне зростання. Інакше кажучи, ці зміни мають на меті досягти балансу між соціальним благополуччям та динамічним розвитком економіки» [22].

К. Редько вважає, що «існує два основних способи розкрити зміст понять «соціальний розвиток» та «економічний розвиток»:

1. Висвітлення різних аспектів цих процесів. Це може включати аналіз таких факторів, як рівень життя, доступ до освіти та охорони здоров'я, соціальна мобільність, розподіл доходів, економічне зростання, інвестиції, інновації, продуктивність праці тощо.

2. Порівняння цих понять з близькими категоріями. Це може допомогти краще зрозуміти їхню суть та відмінності. Наприклад, можна порівняти соціальний розвиток з прогресом, еволюцією, модернізацією, зростанням та іншими подібними поняттями»[25].

Ю Романовська констатує, що «соціальний розвиток – це процес, який призводить до змін у суспільстві. Ці зміни проявляються в появі нових суспільних відносин, інститутів, норм і цінностей»[26].

На думку І Гавриленко «соціальний розвиток – це процес, який веде до глибоких змін у суспільстві. Він не лише змінює його структуру, але й трансформує сам тип суспільства. Цей процес охоплює всі сфери соціального життя, включаючи відносини власності, соціальну структуру, соціальні організації та інституції»[5].

Л. Курносенко вважає, що «соціальний розвиток – це комплексний процес, який охоплює різні аспекти життя людей у державі. Він ґрунтується на постійному вдосконаленні соціально– трудових та соціально– культурних умов життя населення, а також на розширенні можливостей для соціального забезпечення та соціального обслуговування»[16].

Враховуючи вищезазначене, важливо провести більш детальне вивчення взаємозв'язку поняття «соціальний розвиток» з іншими ключовими науковими категоріями, що застосовуються в цій галузі.

Згідно з думкою І. Благун та І. Бондарук «соціально– економічний розвиток регіонів завжди був і залишатиметься одним з найактуальніших та найпріоритетніших напрямків державної політики» [2]. Це пояснюється тим, що кожен регіон, як складова частина держави, робить свій внесок в її історію, внутрішнє політичне, економічне та культурне життя, а також у досягнення успіхів на міжнародній арені. Організація господарської діяльності регіонів на основі взаємодії їх продуктивних сил формує єдиний господарський комплекс країни.

Економічний розвиток, як правило, слугує каталізатором для прогресу в соціальній сфері. Тому, окрім суто економічних показників, при оцінці рівня розвитку регіону дедалі частіше беруться до уваги й соціальні індикатори. Адже саме вони дають більш комплексне уявлення про стан справ.

Оцінюючи прогрес регіону, важливо враховувати як економічні, так і соціальні аспекти. Розвиток соціальної сфери має йти пліч– о– пліч з економічним зростанням, а не бути йому підпорядкованим.

Безумовно, економічна складова відіграє ключову роль у соціальному розвитку регіону. Саме економічні показники окремої територіальної одиниці слугують основою для соціальних гарантій громадян, які там проживають. Під економічними факторами слід розуміти комплекс показників, які безпосередньо впливають на рівень життя населення. Важливим показником економічного розвитку регіону є валовий регіональний продукт на душу населення. Розвиток малого та середнього бізнесу також відіграє суттєву роль, адже саме від його прибутковості значною мірою залежить наповнення регіонального бюджету.

Слід зазначити, що кількість державних підприємств, які мають регіональне значення та ефективно функціонують, наразі значно скоротилася. Тому внесок малого та середнього бізнесу у місцеві бюджети стає дедалі вагомішим. Існує багато різних думок щодо того, що таке соціальний розвиток. Деякі науковці вважають, що це процес, який веде до покращення якості життя людей, тоді як інші вважають, що це процес, який веде до більшої соціальної

справедливості. Виділяють ряд підходів щодо визначення соціального розвитку регіону (рис.1.1).

Рис.1.1. Підходи до трактування соціального розвитку (побудовано автором за джерелом [22])

Важливо зазначити, що це лише деякі з багатьох думок науковців щодо трактування соціального розвитку. Не існує єдиного визначення, яке б задовольняло всіх, і різні науковці можуть наголошувати на різних аспектах цього складного явища.

У наукових працях соціальний розвиток розглядається в тісному зв'язку з економічним розвитком регіону та країни в цілому. Деякі автори підкреслюють пряму залежність економічного зростання від добробуту населення, тоді як інші

акцентують увагу на тому, що покращення життя суспільства неможливе без інвестицій та інновацій. Ми поділяємо думку, що інноваційно розвинена економіка здатна не лише забезпечити гідний рівень життя людей, але й стимулювати загальний економічний розвиток.

Згідно з думкою А. Помаза– Пономаренко, «державна соціальна політика регіону має ґрунтуватися на декількох ключових аспектах, які регулюють соціальні процеси в суспільстві» [23]. До ключових аспектів регулювання соціальних процесів належать (табл.1.1).

Таблиця 1.1. Аспекти регулювання соціальних процесів в суспільстві

Основні аспекти регулювання соціального розвитку	Трактування
Закони та інші нормативно–правові акти	визначають основні принципи та норми соціального життя, права та обов'язки громадян, механізми державного регулювання соціальних процесів
Інституційне регулювання	Систем органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які відповідають за реалізацію соціальної політики, надання соціальних послуг, контроль за дотриманням соціального законодавства
Економічне регулювання	Заходи державної економічної політики, спрямовані на стимулювання економічного зростання, створення робочих місць, підвищення рівня життя населення, подолання бідності
Соціально–культурне регулювання	Система цінностей, норм та інституцій, які регулюють соціальну поведінку людей, формують їх світогляд, орієнтують на певні моделі соціальної взаємодії
Саморегулювання	Внутрішні механізми регулювання соціальних процесів, які ґрунтуються на самоорганізації та самоконтролі соціальних груп та індивідів
Інформаційно–комунікаційне регулювання	Інформаційні потоки та комунікаційні канали, які впливають на формування суспільної думки, соціальних настроїв та поведінки людей

Примітка. Згруповано автором за джерелом [25].

Важливо зазначити, що всі ці аспекти регулювання соціальних процесів тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного. Ефективне регулювання соціальних процесів потребує комплексного підходу, який враховує всі ці аспекти.

Якість життя – це один із найважливіших показників, який використовується для оцінки рівня соціального розвитку як на регіональному, так і на державному рівнях. Цей показник відображає ступінь задоволення матеріальних, культурних та духовних потреб людини.

Суспільство має прагнути до того, щоб рівень життя за цим показником відповідав міжнародним стандартам. Це стане гарантією раціонального використання всіх наявних ресурсів та сприятиме подальшому розвитку.

О. Бобровська підкреслює, що «розвинений інститут соціального партнерства створює умови для ефективного функціонування соціальної сфери за рахунок використання різних організаційних систем та форм соціальної взаємодії. Ці системи та форми сприяють тому, щоб жителі муніципальних утворень, влада й бізнес могли реалізувати свої інтереси, можливості та вподобання. Важливість інституту соціального партнерства полягає в тому, що він забезпечує платформу для взаємодії між різними соціальними акторами, що, в свою чергу, сприяє покращенню соціальної сфери» [3].

Ю Осадчої стверджує, що «формування концепції соціального розвитку регіону неможливе без урахування корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Корпоративна соціальна відповідальність є невід'ємним елементом формування громадянського суспільства та поширення ліберальних цінностей» [19].

В. Залуцький пропонує цікаве визначення «соціально– економічного розвитку, яке ґрунтується на змінах соціальних та економічних показників внаслідок реалізації рішень щодо використання соціально– економічного потенціалу. Інакше кажучи, досягнення соціально– економічного розвитку, на його думку, напряму пов'язане з результатами взаємозв'язку між соціально– економічним потенціалом та рішеннями керівників щодо його використання» [13]. На жаль, у своєму твердженні В. Залуцький не бере до уваги вплив природних факторів на соціально– економічний розвиток суспільства. До таких факторів належать:

– природний рух населення: темпи зростання, старіння, міграція;

- наявність природних ресурсів: їх кількість, якість, доступність;
- географічне розташування регіону: клімат, ландшафт, транспортні шляхи;
- інфляційні коливання: вплив на ціни, доходи, купівельну спроможність.

На жаль, значна частина населення нашої країни змушена шукати роботу за кордоном. Це пов'язано з тим, що рівень заробітної плати в Україні один з найнижчих серед європейських країн. Цей рівень не дозволяє людям покрити навіть базові потреби, такі як їжа, житло та одяг.

В результаті, рівень життя населення в більшості регіонів України залишається на досить низькому рівні. Це призводить до зникнення середнього класу та зростання кількості людей, які живуть на межі бідності.

Низький рівень добробуту негативно впливає на демографічну ситуацію в Україні. Зменшення кількості новонароджених – це тривожний сигнал, який свідчить про проблеми в суспільстві. Важливо вживати заходів для покращення соціального та економічного життя людей. Держава має створювати умови для того, щоб люди відчували себе впевнено та могли планувати своє майбутнє.

Для покращення ситуації в країні, зокрема у Волинській області, необхідно вжити низку заходів, спрямованих на:

- покращення житлово– побутових умов населення. Це може бути досягнуто за рахунок відродження системи кредитування молодих сімей на купівлю житла.
- підтримку сімей з дітьми необхідно відновити щомісячну виплату на дітей до досягнення трирічного віку на рівні мінімальної заробітної плати. Це допоможе сім'ям покрити витрати на речі першої необхідності.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що соціальний розвиток регіону – це багатогранне явище, яке охоплює різні аспекти економічної діяльності. Його ключова мета – задовольнити соціальні потреби всіх груп населення регіону. Це досягається шляхом дотримання мінімальних соціальних стандартів, встановлених на національному та регіональному рівнях.

Важливо зазначити, що соціальний розвиток тісно пов'язаний з такими поняттями, як сталий розвиток та соціально– економічний розвиток. Ці поняття взаємно доповнюють одне одного і разом формують комплексне уявлення про процвітання регіону та його жителів.

1.2. Принципи та критерії дослідження ефективності соціального розвитку регіону

Зростання глобалізації економіки призвело до загострення проблеми нерівномірного розвитку регіонів однієї країни. Ця диспропорція проявляється в значних відмінностях у рівні життя, доступу до ресурсів, можливостях для самореалізації та інших аспектах соціально– економічного розвитку.

Існує декілька можливих підходів до вирішення цієї проблеми:

Централізоване регулювання де уряд може розробляти та впроваджувати програми розвитку для різних регіонів.

Децентралізація рішень про те, як розвивати регіон, можуть прийматися на місцевому рівні.

Використання стимулів уряд може надавати податкові пільги та інші стимули для розвитку відсталих регіонів.

Інвестування в інфраструктуру передбачає розвиток інфраструктури, такої як дороги, мости та електромережі, може допомогти стимулювати економічний розвиток у відсталих регіонах.

Підтримка малого та середнього бізнесу адже саме може відігравати важливу роль у розвитку регіональної економіки.

Важливо, щоб обраний підхід був комплексним і враховував всі фактори, які впливають на соціально– економічний розвиток регіонів.

Вивчення регіонального розвитку потребує ретельного аналізу його сильних та слабких сторін, як у територіальному, так і галузевому розрізі. Це

дозволить розробити дієву програму, спрямовану на збереження лідируючих позицій регіону.

Сучасні реалії висувають нові вимоги до дослідження системи соціального розвитку на регіональному рівні. Дедалі більше уваги приділяється не лише поняттю соціально– економічного розвитку, а й принципам його формування.

«На думку М. Сичевського при розробці програми соціально– економічного розвитку регіону слід використовувати принципи маркетингу. Це допоможе визначити:

- цільову аудиторію програми. Це ті люди, на яких вона буде спрямована.
- потреби та очікування цільової аудиторії.
- конкурентні переваги регіону.
- можливі шляхи розвитку регіону.
- ефективні інструменти для реалізації програми.

Використання маркетингових принципів може допомогти зробити програму соціально– економічного розвитку регіону більш ефективною та результативною» [29].

А. Смаглюк пропонує альтернативний підхід до розробки програми соціально – економічного розвитку регіону. Він ґрунтується на принципах стійкого розвитку [30].

К. Петренко підкреслює, що «екологічна складова має бути невід'ємною частиною соціального принципу розвитку. Це допоможе створити сприятливі умови для життя людей та стимулювати економічний розвиток регіонів» [21].

Сучасний стан економіки нашої країни вимагає кардинальних змін в економічній та соціальній політиці на регіональному рівні. Це пов'язано з низкою факторів, таких як на рисунку 1.2.

Принципи соціального розвитку не можна розглядати як ізольовані категорії, адже лише їх сукупність дає чітке уявлення про реальний соціально– економічний розвиток.

Соціальний розвиток регіону не відбувається сам по собі, а залежить від низки факторів, які можна назвати критеріями. Ці критерії слугують

орієнтирами для оцінки того, наскільки успішно розвивається регіон у соціальному плані.

Критерії соціального розвитку регіону – це показники, які характеризують рівень та якість життя населення, а також умови його життєдіяльності. Ці критерії дають можливість оцінити, наскільки успішно розвивається регіон у соціальній сфері.

Рис. 1.2. Фактори впливу на соціальний розвиток (побудовано автором за джерелом [28])

Рівень життя включає в себе такі показники, як доходи населення, тривалість життя, рівень освіти та охорони здоров'я, доступ до житла та інших соціальних благ.

Соціальна безпека охоплює такі показники, як рівень безробіття, бідності, злочинності, а також доступ до соціального страхування та інших соціальних гарантій.

Соціальна мобільність включає в себе можливість людей змінювати своє соціальне становище, покращувати рівень життя та реалізувати свій потенціал.

Соціальна згуртованість відображає рівень довіри між людьми, активність громадянського суспільства та здатність людей співпрацювати для вирішення спільних проблем.

Соціальна справедливість показує доступ до можливостей та відсутність дискримінації за будь-якими ознаками.

На рисунку 1.3 представлені основні принципи соціального розвитку, які можна застосовувати як на національному, так і на регіональному рівнях.

Рис. 1.3. Основні принципи соціального розвитку на національному та регіональному рівнях (побудовано автором за джерелом [28])

Важливо зазначити, що не існує єдиного універсального набору критеріїв соціального розвитку. Перелік та пріоритетність критеріїв можуть відрізнятися в залежності від специфіки конкретного регіону, його цілей та завдань.

Крім того, важливо не просто збирати дані про різні критерії, але й аналізувати їх динаміку в часі. Це дає можливість зрозуміти, як змінюється соціальний розвиток регіону, та визначити, які заходи необхідно вжити для його покращення.

Дослідження рівня соціального розвитку на національному та регіональному рівнях охоплює широкий спектр тем, що дають змогу комплексно оцінити стан та динаміку розвитку суспільства. (рис.1.4).

Демографічний стан Волинської області, як і всієї України, характеризується низкою негативних тенденцій. Ці тенденції обумовлені комплексом соціальних, політичних, економічних та географічних факторів, які мають як короткостроковий, так і довгостроковий характер.

Основними проблемами демографічного розвитку регіону є:

Негативна динаміка відтворення населення: рівень смертності перевищує рівень народжуваності, що призводить до скорочення чисельності населення. Частка людей похилого віку зростає, що негативно впливає на загальний рівень працездатності та потребує додаткових ресурсів для соціального забезпечення. Значна частина населення виїжджають з регіону в пошуках кращого життя. В той же час кількість зареєстрованих шлюбів значно менша за кількість розлучень, що свідчить про проблеми в сімейних стосунках.

Ці проблеми мають низку причин, серед яких можна виділити:

Зниження рівня добробуту населення: бідність, безробіття, низькі доходи негативно впливають на бажання людей заводити дітей та створювати сім'ї. Війна негативно вплинула на демографічну ситуацію в регіоні, призвівши до загибелі людей, міграції та зниження народжуваності.

Важливо зазначити, що ці проблеми є спільними для багатьох регіонів України. Існуюча система соціальних гарантій, хоча й забезпечує певне відчуття впевненості в завтрашньому дні, не є достатньою для того, щоб гарантувати гідний рівень життя для всіх жителів Волинської області.

Існує значна диспропорція між доходами та витратами населення. Це вказує на те, що люди змушені витратити значну частину своїх доходів на власні потреби, такі як медицина та комунальні послуги. Людям не вистачає коштів на інші необхідні потреби, що призводить до погіршення якості життя. Все більше людей опиняються за межею бідності, не маючи можливості

задовольнити свої потреби. Люди стають незадоволеними своїм життям, що може призвести до соціальних протестів та заворушень.

У сучасних умовах господарювання, на жаль, все менш захищеними стають працівники, які мають офіційну роботу. Фактична ліквідація профспілкового руху призвела до того, що роботодавці можуть діяти безкарно, свавільно поводячись зі своїми працівниками.

Рис. 1.4. Напрями дослідження рівня соціального розвитку на національному та регіональному рівнях
(побудовано автором за джерелом [15])

У регіоні спостерігається стрімке зростання рівня безробіття, що може мати серйозні негативні наслідки для економіки та суспільства. Замість того,

щоб стимулювати створення нових робочих місць, держава зосереджується на виплаті допомоги по безробіттю. Це пасивна політика, яка не вирішує кореневих причин проблеми.

Після визначення критеріїв оцінки проводиться аналіз впливу різних факторів на розвиток соціальної сфери регіону. Зважаючи на динаміку зміни показників, що характеризують соціальну сферу регіону, необхідно розробити систему соціального розвитку, яка б ґрунтувалася на таких принципах:

Сприяння соціально– економічному добробуту населення означає, що система має бути спрямована на покращення життя людей, підвищення їхнього рівня доходу, забезпечення доступності якісної освіти та медичної допомоги, створення нових робочих місць тощо.

Урахування тенденцій зміни показників: Система має бути динамічною та адаптивною, тобто вона має змінюватися відповідно до того, як змінюються показники, що характеризують соціальну сферу регіону.

1.3. Зарубіжний досвід регулювання соціального розвитку населення

Забезпечення соціального розвитку – це складний процес, на який впливає багато факторів, що, в свою чергу, мають безпосередній вплив на макроекономічні та соціальні показники країни.

Світовий досвід переконливо свідчить, що в умовах трансформаційних змін найбільш дієвою є політика соціально - економічного розвитку на рівні регіонів. Під час переходу до нових моделей економічного ведення справ надзвичайно важливо максимально використовувати зарубіжний досвід. Багато європейських країн протягом своєї історії стикалися з подібними складними ситуаціями, але їм вдалося знайти оптимальні шляхи подолання криз та вирішення суперечностей.

Ситуація з соціальним розвитком в нашій країні залишається невтішною. Більшість показників не демонструють суттєвого покращення у порівнянні з

минулим роком. «Спостерігається незначний прогрес лише в декількох сферах, таких як:

– свобода вибору та особиста свобода свідчить про те, що люди відчують себе більш вільними та мають більше можливостей для самореалізації.

– доступ до вищої освіти означає, що більше людей мають можливість отримати вищу освіту, що, в свою чергу, може призвести до покращення їхнього життя та кар'єрних перспектив. Варто зазначити, що найвищі бали наша країна отримала за показниками: Харчування та базове медичне обслуговування: Це свідчить про те, що більшість людей мають доступ до їжі та базових медичних послуг.

– доступ до базової освіти означає, що практично всі діти мають можливість отримати базову освіту» [10]. Однак, незважаючи на деякі позитивні зрушення, загальна картина залишається невтішною. Більшість населення не відчують суттєвого покращення свого життя. Необхідно вживати рішучих заходів для стимулювання економічного зростання, створення нових робочих місць, покращення соціальних послуг та подолання бідності. Тільки завдяки комплексним та системним реформам можна буде досягти стійкого соціального розвитку та покращити життя всіх людей в нашій країні.

Важко погодитися з тим, що високі бали за показниками «харчування та базове медичне обслуговування» відповідають реальній дійсності.

Адже в 2024 році ціни на продукти харчування зросли значно, що негативно вплинуло на добробут людей. Також, цінова політика на медичне обслуговування та медичні препарати стала майже вдвічі дорожчою, що робить доступ до якісної медичної допомоги для багатьох людей проблематичним. Звичайно, запровадження безкоштовної видачі ліків за рецептами в аптеках є позитивним кроком. Однак, медична реформа, яка зараз впроваджується, залишається незрозумілою для більшості пересічних громадян і має декларативний характер.

Це викликає сумніви щодо її здатності дійсно покращити доступність та якість медичних послуг. На нашу думку, для більш об'єктивної оцінки рівня

соціального розвитку необхідно враховувати не лише офіційні статистичні дані, але й реальний досвід людей.

Тільки так можна буде отримати чітке уявлення про те, які аспекти соціальної сфери потребують першочергового покращення.

«Індекс соціального розвитку (ICP) – це композитний показник, який використовується для оцінки рівня життя в країнах. Він був розроблений Програмою розвитку ООН (ПРООН) в 1990 році» [17]. ICP ґрунтується на трьох основних складових:

Здоров'я вимірюється очікуваною тривалістю життя при народженні та рівнем смертності дітей до п'яти років.

Освіта цей показник вимірюється рівнем грамотності дорослих та кількістю років навчання, які в середньому отримують діти.

Рівень життя вимірюється ВВП на душу населення (паритетом купівельної спроможності). Для розрахунку ICP кожна з цих трьох складових перетворюється на стандартизоване значення, яке потім усереднюється. Країни з вищим ICP мають вищий рівень життя. Деякі критики стверджують, що він не враховує такі важливі фактори, як рівень свободи, політична стабільність та стан навколишнього середовища.

Однак, ICP залишається одним з найпоширеніших та найвпливовіших інструментів для оцінки рівня життя в країнах.

«Данія очолила світовий рейтинг за індексом соціального розвитку. Це не дивно, адже країна є однією з найбагатших та найрозвиненіших у світі. ВВП на душу населення в Данії у 2020 році становив 324,15 млн доларів США на рік, що значно вище середнього показника по світу. Рівень безробіття в країні становить лише 5,8%, а рівень бідності – 0,2%. Ці показники свідчать про те, що Данія є соціально благополучною країною, де більшість людей мають доступ до якісних освітніх та медичних послуг, а також до гідного рівня життя» [12].

Уряд Данії використовує фіскальну політику для регулювання інфляції та стимулювання економічного зростання. Це включає в себе такі інструменти, як

оподаткування, державні витрати та боргові операції. Мета фіскальної політики – підтримувати стабільність валюти та сприяти зростанню економіки. Данія також має сприятливий клімат для розвитку малого та середнього бізнесу. Витрати на робочу силу тут відносно низькі, а податкова система стимулює інвестиції. Це робить країну привабливою для підприємців та сприяє створенню нових робочих місць. Економіка Данії тісно пов'язана з економіками інших розвинених країн, таких як Німеччина, США, Швеція, Великобританія та Японія. Данія експортує багато товарів та послуг до цих країн, що також сприяє її економічному зростанню.

Ринок праці в Данії характеризується тісною співпрацею між роботодавцями та працівниками. Профспілки в країні є дуже сильними, адже до них належить близько 80% економічно активного населення. Це дає працівникам значний вплив на умови праці та заробітну плату. Уряд Данії також вживає заходів для підтримки зайнятості та покращення ситуації на ринку праці. Для безробітних людей пропонуються різні програми навчання та перенавчання, які допомагають їм отримати нові навички та знайти роботу. Також, спостерігається зростання зайнятості в державному секторі економіки. Система соціального захисту в Данії ґрунтується на принципі соціального забезпечення. Це означає, що держава надає фінансову допомогу людям, які не можуть самостійно себе забезпечити.

Соціальне забезпечення доступне всім громадянам Данії, незалежно від їхнього доходу чи соціального статусу. Данія є прикладом того, як можна створити ефективний ринок праці та систему соціального захисту. Її досвід може бути корисним для інших країн, які прагнуть покращити життя своїх громадян. Система соціального захисту в Данії є всеосяжною та доступною для всіх громадян. На отримання соціальних виплат не впливають такі фактори, як наявність страхових виплат чи зайнятість.

Мета системи – вирівнювати доходи громадян, роблячи їх більш рівномірними. Для досягнення цієї мети використовується прогресивна система оподаткування, де люди з високими доходами платять більше податків, а люди

з низькими доходами – менше. Крім того, роботодавці та наймані працівники роблять внески до системи соціального захисту. Завдяки цьому рівень соціальної захищеності в Данії є одним з найвищих у світі. Громадяни країни мають доступ до широкого спектру соціальних послуг, таких як безкоштовна медична допомога, освіта, пенсії та допомога по безробіттю. Система соціального захисту в Данії є прикладом того, як можна створити справедливу та ефективну систему соціальної допомоги.

«Соціальний розвиток США ґрунтується на принципі науково–технічного прогресу. Країна постійно інвестує в дослідження та розробки, які допомагають їй залишатися на передньому краї технологічних інновацій. Це, в свою чергу, сприяє економічному зростанню та створенню нових робочих місць. Федеративна структура США дає штатам значну автономію у питаннях соціально–економічного розвитку» [16]. Це дозволяє їм враховувати особливості своїх регіонів та впроваджувати політику, яка найкраще відповідає потребам їхніх жителів. Однак, США також стикаються з деякими викликами у сфері соціального розвитку. Одним з них є значний приплив мігрантів, який може призвести до соціальної напруги та економічного тиску.

Для вирішення цієї проблеми уряд США вживає заходів щодо інтеграції мігрантів у суспільство та створення для них можливостей для працевлаштування. Більшість американців належать до середнього класу. Це означає, що вони мають доступ до певного рівня комфорту та життєвого рівня.

Володіння власним автомобілем, більшість американців мають власний автомобіль, що дає їм свободу пересування та можливість жити за межами міст.

Багато американців мають можливість навчатися в університетах, що дає їм доступ до кращих робочих місць та вищого рівня доходу. Американці, як правило, беруть щорічні відпустки, що дозволяє їм відпочити та подорожувати. Більшість американців живуть у власному житлі, що дає їм відчуття стабільності та безпеки.

Федеральний уряд та уряди штатів надають допомогу сім'ям, які вважаються малозабезпеченими. Це може включати в себе такі програми:

Програми допомоги в оплаті житла допомагають людям з низьким доходом оплачувати оренду або іпотеку. Програми харчової допомоги надають людям з низьким доходом доступ до їжі. Програми медичного страхування надають людям з низьким доходом доступ до медичного страхування.

У США також існує програма надання житла бідним за рахунок бюджетних коштів. Вона допомагає людям з низьким доходом знайти доступне житло. Важливо зазначити, що не всі американці живуть так добре, як описано вище. У країні існує значна нерівність у доходах, і багато людей живуть у бідності. Однак, більшість американців мають доступ до певного рівня комфорту та життєвого рівня.

Ось декілька факторів, які сприяли зростанню середнього класу в США:

Економічне зростання США пережили тривалий період економічного зростання, що призвело до зростання доходів та створення нових робочих місць.

Доступ до освіти у США є система державної освіти, яка доступна всім громадянам. Це дає людям можливість отримати знання та навички, необхідні для успіху на ринку праці.

Соціальні програми уряд США пропонує ряд соціальних програм, які допомагають людям з низьким доходом. Зростання середнього класу в США є важливою подією в історії країни. Це свідчить про те, що більшість американців мають доступ до можливостей для покращення свого життя.

Німеччина – це потужна економічна держава, яка посідає третє місце у світі за обсягом виробництва, поступаючись лише США та Японії. Її успіх ґрунтується на ряді факторів, включаючи:

«Система освіти Німеччини побудована на чотирьох рівнях: початкова, двоступенева середня та вища. 9 років шкільної освіти є обов'язковими, загальними та безкоштовними. Навчання у вищій школі тісно пов'язане з потребами роботодавців, що гарантує випуск кваліфікованих кадрів» [19]).

Завдяки якійсній освіті Німеччина має одну з найкваліфікованішу робочу сил у світі. Німеччина є лідером у сфері інновацій та досліджень, що

призводить до створення нових продуктів та послуг. Уряд Німеччини пропонує низькі податки та інші стимули для підприємств, роблячи країну привабливою для інвестицій.

Окрім економічних успіхів, Німеччина також пишається своєю системою соціального забезпечення, яка включає: Медицина Німеччини є однією з найсучасніших у світі. Всі медичні заклади обладнані найсучаснішим обладнанням, а персонал має високу кваліфікацію. Майже все населення Німеччини застраховане на випадок хвороби на основі добровільних та обов'язкових внесків.

Соціальну підтримку уряд Німеччини пропонує широкий спектр соціальних програм, які допомагають людям з низьким доходом, людям з інвалідністю та пенсіонерам. Високий рівень життя в Німеччині робить її привабливим місцем для життя та роботи для людей з усього світу.

Система соціального страхування в Німеччині ґрунтується на внесках, які роблять як працівники, так і роботодавці. Ці внески використовуються для фінансування різних виплат, таких як допомога по безробіттю, допомога по догляду за дитиною та пенсії. Допомога по безробіттю розраховується з урахуванням страхового та трудового стажу. Це означає, що люди, які мають більший страховий та трудовий стаж, отримують більшу допомогу.

Німеччина вважається соціальною державою, тому що вона приділяє велику увагу добробуту своїх громадян. Уряд надає широкий спектр соціальних послуг, таких як безкоштовна освіта та охорона здоров'я, а також допомога людям з низьким доходом. Німеччина є федеративною республікою, що означає, що вона складається з 16 федеральних земель.

Кожна земля має свою власну конституцію та уряд. Федеральний уряд очолює канцлер, який обирається Бундестагом, нижньою палатою парламенту. Канцлер призначає міністрів, які складають кабінет міністрів. Президент Німеччини є главою держави, але його роль в основному церемоніальна. Він не має реальної влади. Канцлер Німеччини є однією з найвпливовіших політичних

лідерів у Європі. Він представляє Німеччину на міжнародній арені та відіграє важливу роль у формуванні європейської політики.

Польща відіграє важливу роль у Європі як з економічної, так і з політичної точки зору. Країна досягла значних успіхів у переході до ринкової економіки завдяки низці реформ. Економіка Польщі сильно орієнтована на експорт, що робить країну залежною від світових цін на товари та послуги. Проте, протягом останніх років Польща стала лідером з залучення іноземних інвестицій, що сприяло реалізації багатьох комерційних проектів.

Населення Польщі старішає, що становить серйозний виклик для країни. Через низьку народжуваність та еміграцію молодих людей у західну Європу частка людей похилого віку у населенні Польщі зростає, що призводить до ряду проблем:

Пенсійна система Польщі ґрунтується на принципі солідарності, коли працездатні люди сплачують внески, які використовуються для виплати пенсій пенсіонерам. Зі старінням населення та зменшенням кількості працездатних людей зростає навантаження на пенсійну систему, що може призвести до дефіциту пенсійного фонду. Дефіцит робочої сили зменшення кількості молодих людей у працездатному віці може призвести до дефіциту робочої сили в деяких галузях економіки.

Зростання витрат на охорону здоров'я люди похилого віку, як правило, потребують більше медичних послуг, що може призвести до зростання витрат на охорону здоров'я. Країна має кваліфіковану робочу силу, розвинену інфраструктуру та сприятливий інвестиційний клімат. Українці відіграють значну роль у польській економіці, працюючи в різних галузях, таких як будівництво, сільське господарство та сфера послуг. Польща також надає значну підтримку українським біженцям, які рятуються від війни у своїй країні.

Ситуація в Польщі є нагадуванням про те, що старіння населення є проблемою, з якою стикаються багато країн світу. Важливо вживати заходів для вирішення цієї проблеми, щоб забезпечити стійке економічне зростання та соціальний добробут у майбутньому.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз соціальних стандартів на національному і регіональному рівнях

На початковому етапі доцільно вивчити динаміку державних соціальних стандартів в Україні, які також є характерними і для Волинської області.

У таблиці 2.1 представлено інформацію про темпи приросту за різними групами населення та за основними показниками життєвого рівня в Україні за 2020-2022 роки.

Таблиця 2.1. Державні соціальні стандарти і гарантії в Україні за 2020-2022 рр.

Група населення	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Темп приросту, %		
				2021р. до 2020р.	2022р. до 2021р.	2022р. до 2021р.
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць, грн	2189	2393	2589	9,3	8,2	18,3
на дітей віком до 6 років	1921	2100	2272	9,3	8,2	18,3
дітей віком від 6 до 18 років	2395	2618	2833	9,3	8,2	18,3
працевдатних осіб	2270	2481	2684	9,3	8,2	18,2
осіб, які втратили працевдатність	1769	1934	2093	9,3	8,2	18,3
Мінімальна заробітна плата на кінець року, грн	5000	6500	6700	30,0	3,1	34,0
Мінімальна пенсія за віком, грн	1769	1934	2093	9,3	8,2	18,3

Примітка. Побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31].

Як видно з даної таблиці темпи приросту прожиткового мінімуму на одну особу протягом 2020-2022 років були позитивними. У 2020 році темпи приросту становили 9,3%, у 2021 році - 8,2%, а у 2022 році - 18,3%.

Зокрема, темпи приросту прожиткового мінімуму на дітей віком до 6 років протягом 2020-2022 років були також позитивними. У 2020 році вони також становили 9,3%, у 2021 році – 8,2%, а надалі у 2022 році - 18,3%.

Темпи приросту прожиткового мінімуму на дітей віком від 6 до 18 років протягом 2020-2022 років були позитивними. У 2020 році темпи приросту становили 9,3%, у 2021 році - 8,2%, а у 2022 році – 18,3%.

Аналізуючи темпи приросту мінімальної заробітної плати протягом 2020-2022 років слід відзначити, що вони були позитивними. У 2020 році темпи приросту становили 30,0%, у 2021 році - 3,1%, а у 2022 році - 34,0%.

Аналогічна позитивна тенденція була характерна і для зміни темпів приросту мінімальної пенсії за віком протягом 2020-2022 років, які були також позитивними. У 2020 році темпи приросту вказані становили 9,3%, у 2021 році - 8,2%, а у 2022 році - 18,3%.

Надалі детальніше вивчено динаміку співвідношення мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за 2020-2022 рр. (рис. 2.1).

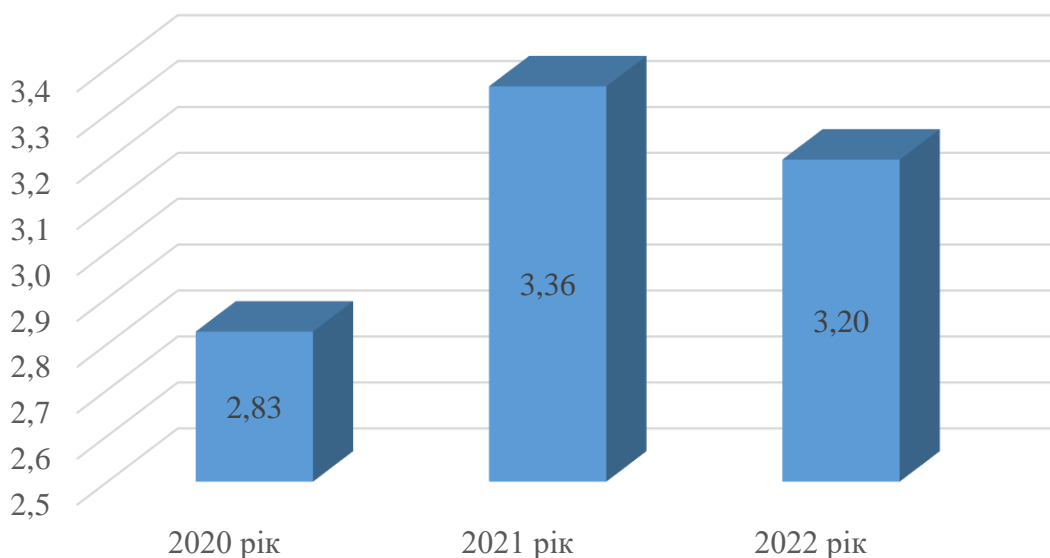

Рис. 2.1. Динаміка співвідношення мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за 2020-2022 рр. (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як видно дана діаграма показує, що у 2020-2021 рр. співвідношення мінімальної заробітної плати до мінімальної пенсії поступово зростає з 2,83 до 3,36 разів, що пояснюється відновленням економіки після негативних наслідків пандемії коронавірусу. Але надалі у 2022 році цей співвідношення зменшується

до 3,20, оскільки в період війни не відбувалося значного зростання заробітної плати, а пенсія залишалася на низькому рівні.

Загалом дані діаграми свідчать про те, що мінімальна заробітна плата зростала швидше, ніж мінімальна пенсія і понад як 3 рази її переважає. Це призвело до того, що люди, які працюють, стали жити краще, ніж люди, які не працюють. Додатковим фактором, який впливає на динаміку мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії є війна в Україні, яка призвела до зростання інфляції та бідності. Адже економічна криза призвела до скорочення доходів населення. До того негативні демографічні зміни внаслідок зовнішньої міграції і старіння населення призводить до зростання навантаження на систему соціального забезпечення.

Таблиця 2.2. Співвідношення середнього розміру призначених місячних пенсій та прожиткового мінімуму в Україні за 2020-2022 рр.

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Темп приросту, %		
				2021р. до 2020р.	2022р. до 2021р.	2022р. до 2021р.
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць, грн	2189	2393	2589	9,3	8,2	18,3
для осіб, які втратили працездатність, грн	1769	1934	2093	9,3	8,2	18,3
Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерів, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн	3508	3992	4623	13,8	15,8	31,8
Розмір пенсії у %						
до прожиткового мінімуму на одну особу	160,3	166,8	178,6	4,1	7,1	11,4
до прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність	198,3	206,4	220,9	4,1	7,0	11,4

Примітка. Побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31].

Дані таблиці свідчать про те, що середній розмір призначених місячних пенсій в Україні зростав протягом 2020-2022 років. Темпи зростання середнього розміру призначених місячних пенсій були вищими, ніж темпи

зростання прожиткового мінімуму. Пенсіонери, які втратили працездатність, отримують більшу пенсію, ніж пенсіонери, які не втратили працездатність.

Після цього вивчено детальніше співвідношення середнього розміру призначених місячних пенсій та середньомісячної заробітної плати в Україні на початок 2021-2023 років (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Співвідношення середнього розміру призначених місячних пенсій та середньомісячної заробітної плати

Показники	На початок року			Темп приросту, %		
	2021	2022	2023	2021р. до 2020р.	2022р. до 2021р.	2022р. до 2021р.
Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерів, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн	3508	3992	4623	13,8	15,8	31,8
Середньомісячна заробітна плата, грн	11591	14014	14847	20,9	5,9	28,1
Розмір пенсії у % до розміру заробітної плати	30,3	28,5	31,1	-5,9	9,1	2,6

Примітка. Побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31].

Як видно з таблиці середній розмір пенсії зростав протягом 2021-2023 років. Найбільше зростання спостерігалось у 2022 році (на 15,8%). У 2023 році темпи зростання сповільнилися до 13,8%.

Тоді як середньомісячна заробітна плата також зростала протягом 2021-2023 років. Найбільше зростання спостерігалось у 2021 році (на 20,9%), а у 2023 році темпи зростання сповільнилися до 5,9%.

Щодо співвідношення пенсії до заробітної плати, то спочатку воно знижувалося (з 30,3% у 2021 році до 28,5% у 2022 році), а потім почало зростати (до 31,1% у 2023 році).

Отже, загалом середній розмір пенсії в Україні протягом 2021-2023 років зростав, але темпи зростання сповільнювалися. Тоді як середньомісячна заробітна плата також зростала, але темпи зростання були вищими, ніж темпи

зростання пенсій. Внаслідок цього співвідношення пенсії до заробітної плати спочатку знижувалося, а потім почало зростати.

Надалі важливо вивчити диференціацію життєвого рівня населення у Волинській області за тривалий період час. Це дозволить виявити особливості зміни доходів населення, їх диференціацію та виявити основні причини, які вплинули на зміну ситуації у цій сфері.

Коефіцієнт концентрації (індекс Джині) - це статистичний показник, який використовується для вимірювання нерівності розподілу доходів.

Значення індексу Джині коливається від 0 до 1. 0 означає ідеальну рівність, коли всі люди мають однаковий дохід. 1 означає абсолютну нерівність, коли одна людина володіє всім доходом. Чим вище значення індексу Джині, тим більше нерівномірно розподілений дохід у країні.

Детальніше вивчимо динаміку індексу Джині у Волинській області за 2010-2021 роки (рис. 2.2).

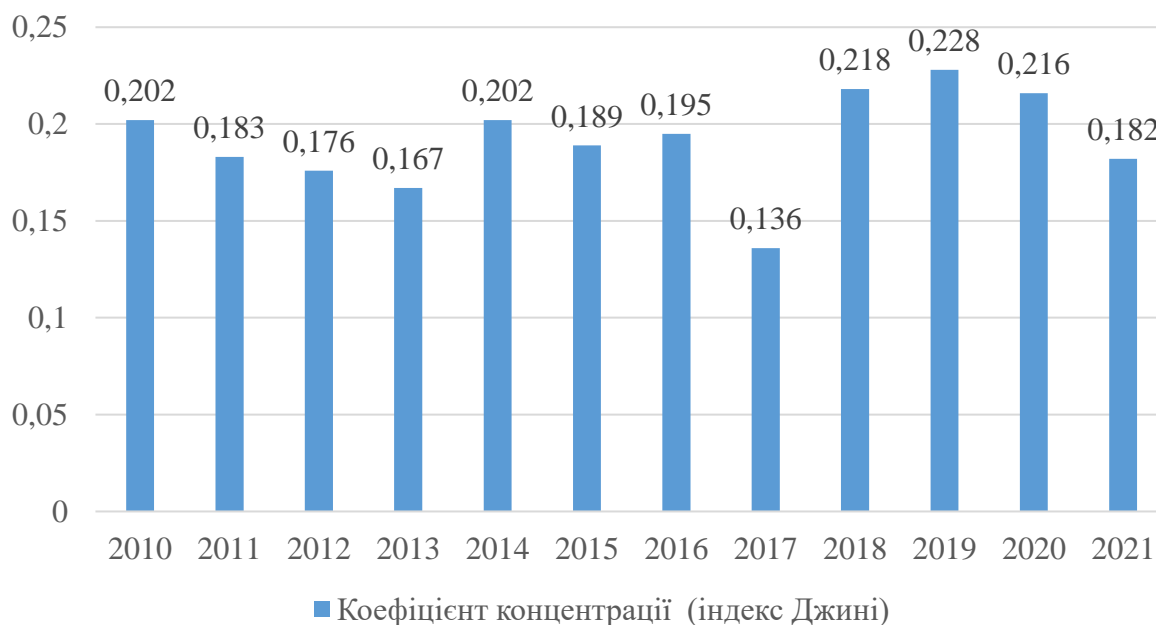

Рис. 2.2. Зміна коефіцієнта концентрації доходів (індексу Джині) у Волинській області за 2010-2021 рр. (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

З рисунку бачимо, що індекс Джині варіюється від 0,136 до 0,228. Це свідчить про те, що рівень нерівності в країні протягом даного періоду був нестабільним. У 2017 році індекс Джині прийняв найменше значення (0,136),

що свідчить про найменший рівень нерівності за весь період. У 2019 році індекс Джині прийняв найбільше значення (0,228), що свідчить про найбільший рівень нерівності за весь період.

Надалі вивчимо зміну інших показників, які характеризують розподіл доходів у регіоні, що представлені на рисунку 2.3.

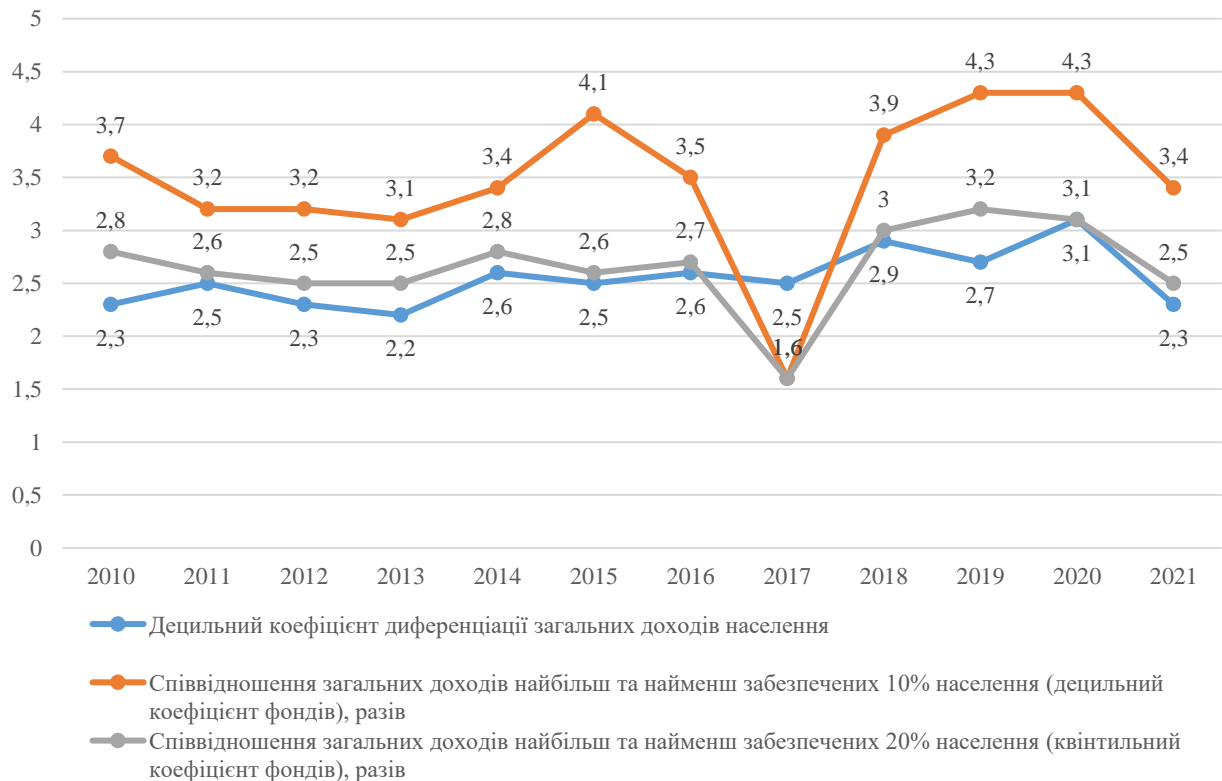

Рис. 2.3. Зміна показників диференціації життєвого рівня населення у Волинській області за 2010-2021 рр. (побудовано автором за даними [7, 8, 31])

Зокрема, децильний коефіцієнт диференціації – це статистичний показник, який використовується для вимірювання нерівності розподілу доходів. Він розраховується як співвідношення доходів 10% найбагатшого населення до доходів 10% найбіднішого населення. Чим вище значення децильного коефіцієнта диференціації, тим більше нерівномірно розподілений дохід у країні.

З рисунка видно, що децильний коефіцієнт диференціації варіюється від 2,2 до 3,1. Це свідчить про те, що рівень нерівності в країні протягом даного періоду був нестабільним. У 2013 році децильний коефіцієнт диференціації

прийняв найменше значення (2,2), що свідчить про найменший рівень нерівності за весь період. У 2020 році децильний коефіцієнт диференціації прийняв найбільше значення (3,1), що свідчить про найбільший рівень нерівності за весь період.

Надалі вивчимо динаміку даних про співвідношення загальних доходів 10% найбагатшого та 10% найбіднішого населення (децильний коефіцієнт) та 20% найбагатшого та 20% найбіднішого населення (квінтільний коефіцієнт) за 12 років (з 2010 по 2021 рік).

Протягом 2010-2013 років децильний коефіцієнт поступово знижується з 3,7 до 3,1, що свідчить про скорочення нерівності. Надалі у 2014 році децильний коефіцієнт різко зростає до 3,4, що свідчить про зростання нерівності. Але після цього у 2015-2016 роках він трохи знижується до 3,5, а потім трохи зростає до 3,9. Після цього у 2017 році цей коефіцієнт різко падає до 1,6, що свідчить про значне скорочення нерівності, а у 2018-2021 роках – поступово зростає з 1,6 до 3,4, що свідчить про зростання нерівності.

Щодо вивчення динаміки квінтільного коефіцієнта, то у 2010-2013 рр. він поступово знижується з 2,8 до 2,5, що свідчить про скорочення нерівності. Надалі у 2014 році цей квінтільний коефіцієнт трохи зростає до 2,8, що свідчить про незначне зростання нерівності. Але після цього у 2015-2016 роках він трохи знижується до 2,6, а потім трохи зростає до 3. Нарешті у 2017 році даний квінтільний коефіцієнт різко падає до 1,6, що свідчить про значне скорочення нерівності. Але у 2018-2021 рр. відбулося його зростання з 1,6 до 3,1, що свідчить про зростання нерівності.

Отже, отримані результати свідчать про те, що рівень нерівності у Волинській області протягом даного періоду був нестабільним.

Найменший рівень нерівності був у 2017 році, коли децильний коефіцієнт становив 1,6, а квінтільний коефіцієнт – 1,6. Найбільший рівень нерівності був у 2019 році, коли децильний коефіцієнт становив 3,4, а квінтільний коефіцієнт - 3,2. Для того, щоб зменшити рівень нерівності в регіоні, можливо: збільшити податки на багатство, більше інвестувати в освіту та охорону здоров'я, сприяти

створення нових робочих місць з високою заробітною платою, надалі збільшувати мінімальну заробітну плату, а також забороняти дискримінацію на ринку праці.

Можна відміти і ряд додаткових факторів, які можуть впливати на рівень нерівності. Це глобалізація, що може призвести до того, що багаті люди стануть ще багатшими, а бідні – ще біднішими.

Також слід відміти ти вплив технологічного прогресу, який Технологічний може призвести до того, що деякі професії стануть застарілими, що може призвести до зростання безробіття та нерівності.

Значний вплив матимуть і демографічні зміни, адже війна, трудові міграція і старіння населення може призвести до того, що навантаження на систему соціального забезпечення зросте, що може призвести до скорочення виплат бідним людям.

2.2. Аналіз показників соціального захисту населення у регіоні

Надалі проаналізуємо динаміку кількості пенсіонерів у Волинській області на початок 2021-2023 років (рис. 2.4).

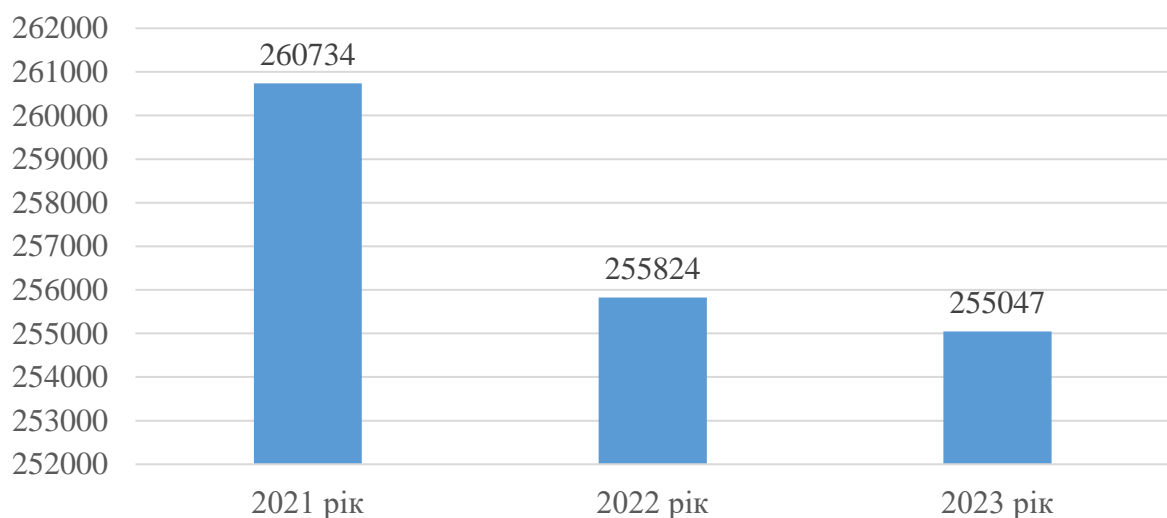

Рис. 2.4. Динаміка кількості пенсіонерів усіх категорій у Волинській області на початок 2021-2023 років, осіб (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як бачимо поступово кількість пенсіонерів у Волинській області зменшується з 260,7 тис осіб на початок 2021 року до 255,0 тис осіб на початок 2023 року, або на 5,7 тис осіб, тобто на 2,2%. При цьому, у 2023 році порівняно з 2022 роком їх чисельність практично не змінилася і становила близько 255 тис осіб.

Також важливо детальніше вивчити розподіл кількості пенсіонерів за видами пенсій у Волинській області станом на 01.01.2023р. (рис. 2.5).

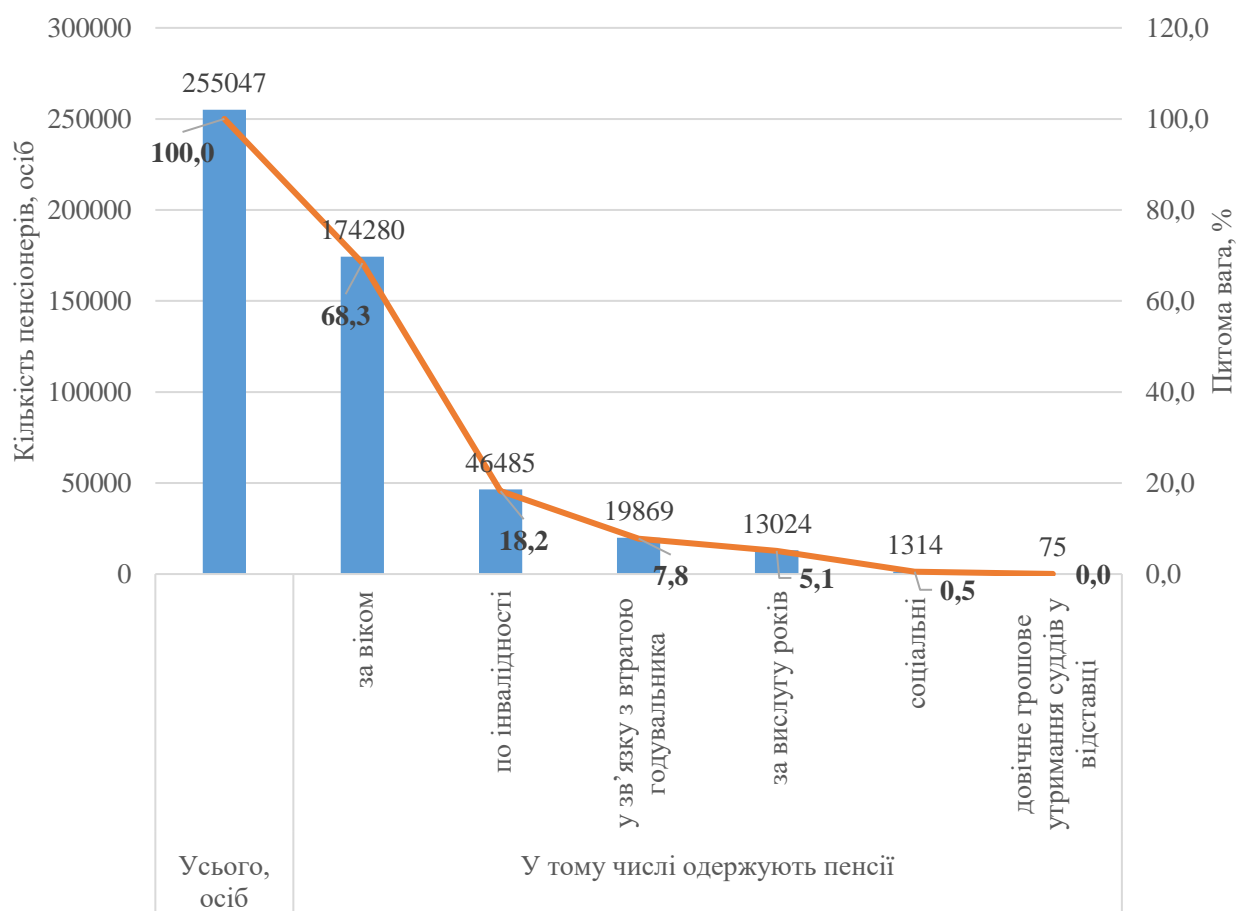

Рис. 2.5. Розподіл кількості пенсіонерів за видами пенсій у Волинській області станом на 01.01.2023р. (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

З рисунка видно, що найбільш чисельною є група пенсіонерів за віком, яка становить 174,3 тис осіб, що займає 68,3% у їх загальній чисельності. Знаною є також кількість пенсіонерів по інвалідності – 46,5 тис осіб, або 18,2%. Знано меншими є кількості і частки пенсіонерів у зв'язку із втратою годувальника –

19,9 тис осіб, або 7,8% та за вислугу років – 13,0 тис осіб, або 5,1%. Незначною є кількість соціальних пенсіонерів – 1,3 тис осіб, або 0,5% та пенсіонерів на довічному грошовому утриманні у відставці – 75 осіб.

Для оцінки ступеня соціальної захищеності пенсіонерів у Волинській області порівняємо середні розміри пенсій у регіоні з даними по Україні в цілому (рис. 2.6).

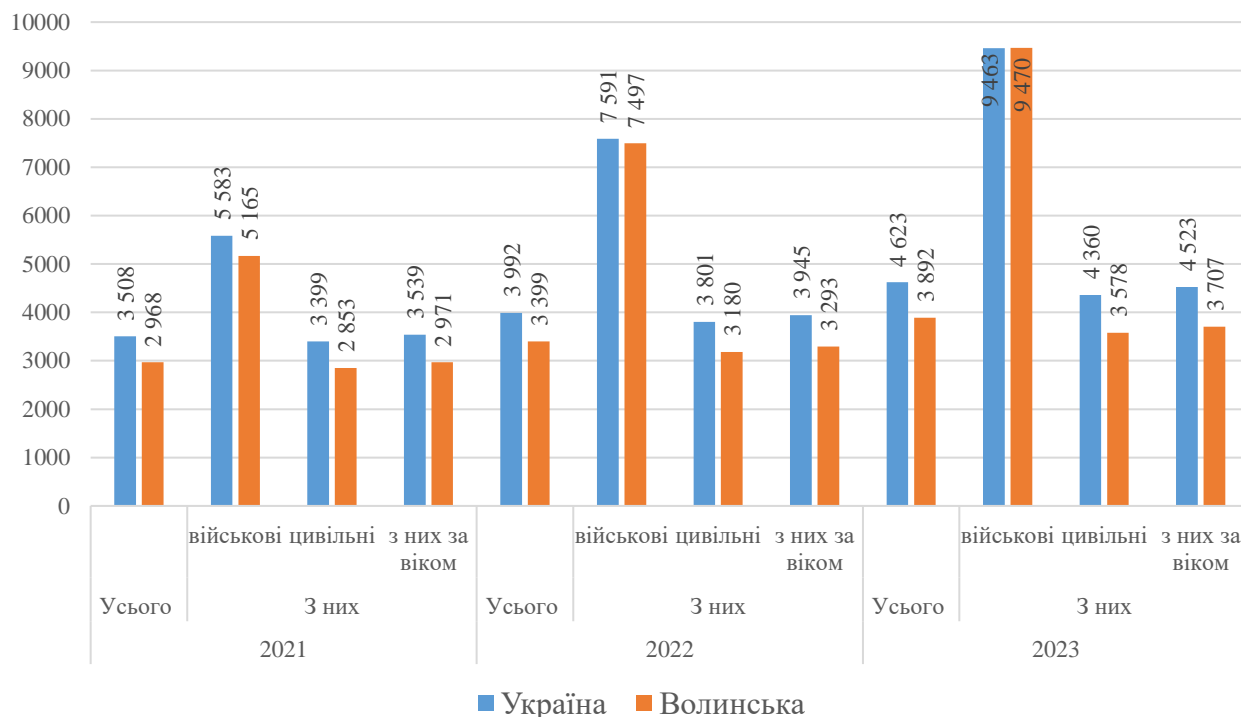

Рис. 2.6. Порівняння середніх розмірів призначених місячних пенсій пенсіонерам, які одержують пенсію в органах Пенсійного фонду в Україна та у Волинській області станом на початок 2021-2023 рр. (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як бачимо, середні рівні пенсій щорічно зростали з року в рік як по Україні, так і по Волинській області. При цьому, середні пенсії військових були більше, ніж у 1,5 рази більшими, ніж у цивільних пенсіонерів. При цьому, у 2023 році відбулося практичне вирівнювання середнього розміру пенсій військових як по Україні в цілому, так і по Волинській області. Тоді як інші види пенсій у Волинській області залишаються дещо нижчими, ніж по усій

Україні, що свідчить про нижчий рівень соціальної захищеності пенсіонерів у цьому регіоні.

Також важливо вивчити як розподілені пенсіонери усіх категорій у Волинській області за розміром пенсій стосовно відношення до розміру прожиткового мінімуму, зокрема станом на 01.01.2023р. (рис. 2.7).

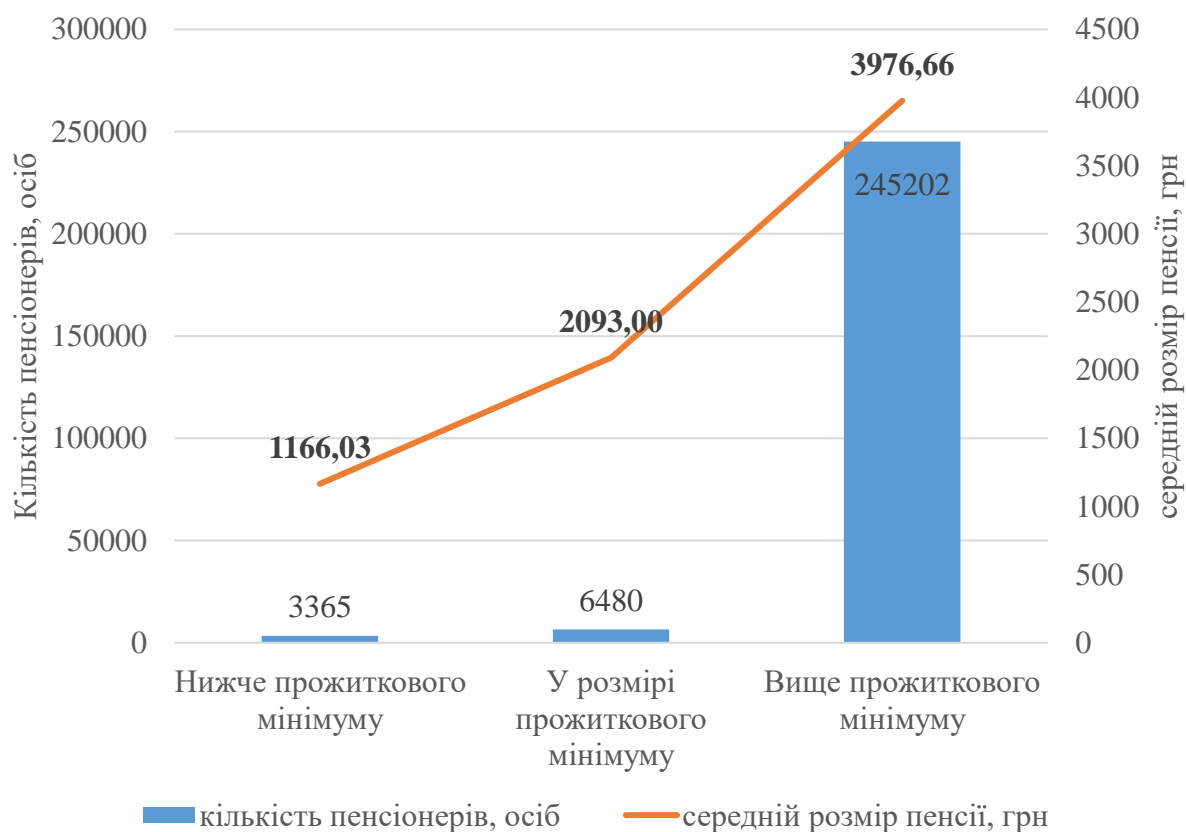

Рис. 2.7. Розподіл пенсіонерів усіх категорій у Волинській області за розміром пенсій по відношенню до прожиткового мінімуму, станом на 01.01.2023р.
(побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як видно з даного рисунку, найменше пенсіонерів, які отримують пенсію нижче прожиткового мінімуму – їх всього 3365 осіб, а їх середня пенсія становить 1166 грн. Також незначною є кількість пенсіонерів, які отримують пенсію у розмірі прожиткового мінімуму – 6480 осіб, а її розмір становить 2093 грн. Тоді як важливо, що переважна більшість пенсіонерів отримує пенсію вищу за прожитковий мінімум – 245,2 тис осіб, а її рівень становить у середньому 3977 грн.

Тобто бачимо, що у Волинській області є невелика кількість пенсіонерів, які отримують нижче або на рівні прожиткового мінімуму, тому для них потрібна додаткова соціальна підтримка з боку держави. Але якщо аналізувати рівень середньої пенсії інших решти пенсіонерів, то вона залишається також низькою, що також потребує додаткових рішень щодо підтримання рівня життя пенсіонерів у Волинській області.

Така ситуація змушує пенсіонерів залишатися на роботі, про що свідчить динаміка кількості працюючих пенсіонерів усіх категорій у Волинській області (рис. 2.8).

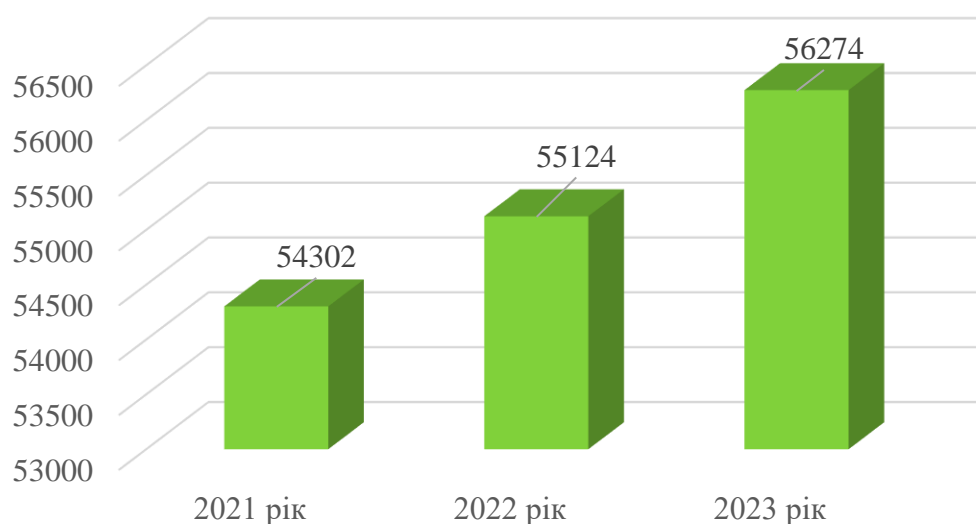

Рис. 2.8. Динаміка кількості працюючих пенсіонерів усіх категорій у Волинській області на початок 2021-2023 років, осіб (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як бачимо станом на початок 2021-2023 рр. кількість пенсіонерів, які продовжували працювати у Волинській області поступово збільшувалася – з 54,3 тис осіб у 2021 році до 56,3 тис осіб у 2023 році, або на 3,6%. Це особливо важливо в період повномасштабної війни, адже сучасний ринок праці відбуває потребу у кваліфікованій робочій сили, враховуючи, що значна частина працездатного населення перебуває у війську, відвойовуючи наші території. Тому на даний момент залучення пенсіонерів розглядається як один з варіантів вирішення проблем на місцевому ринку праці.

Слід врахувати, що середній розмір призначених місячних пенсій працюючих пенсіонерів не є значним, хоча поступово також зростав протягом 2021-2023 рр. – з 3027,25 грн до 4155,43 грн, або на 37,3%.

Також доцільно вивчити кількості пенсіонерів усіх категорій з інвалідністю у Волинській області (рис. 2.9).

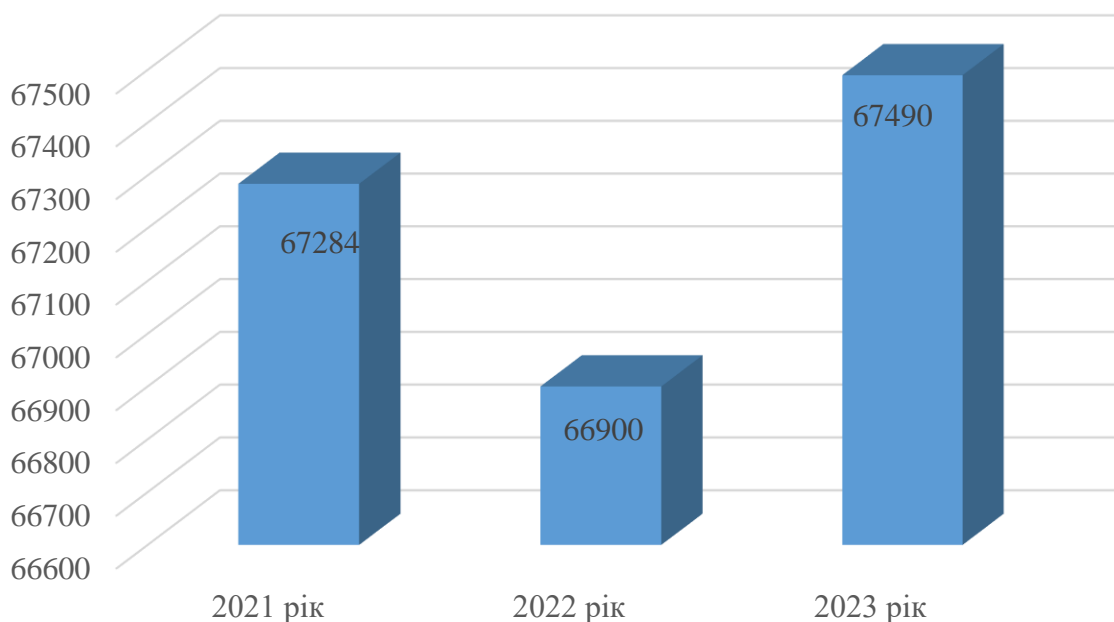

Рис. 2.9. Зміна кількості пенсіонерів усіх категорій з інвалідністю у Волинській області станом на початок 2021-2023 рр., осіб (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як видно з цього рисунку, у 2022 році цей показник дещо зменшився порівняно з попереднім роком – з 67,3 тис осіб дог 66,9 тис осіб, але надалі у 2023 році знову збільшився, досягнувши максимального значення з вказаний період – 67,5 тис осіб, що пов’язується з наслідками війни в Україні та отриманням різного роду інвалідностей внаслідок воєнних дій як з боку військових, так і з боку мирного населення.

Також важливо вивчити структуру осіб з інвалідністю у Волинській області на даний час (рис. 2.10).

Як видно з рисунку, найбільшою є частка інвалідів III групи – 52%, а також інвалідів II групи – 31%. Тоді як частка інвалідів I групи є значно меншою – 10%, а найменшою є її значення стосовно дітей з інвалідністю до 18 років – 7%.

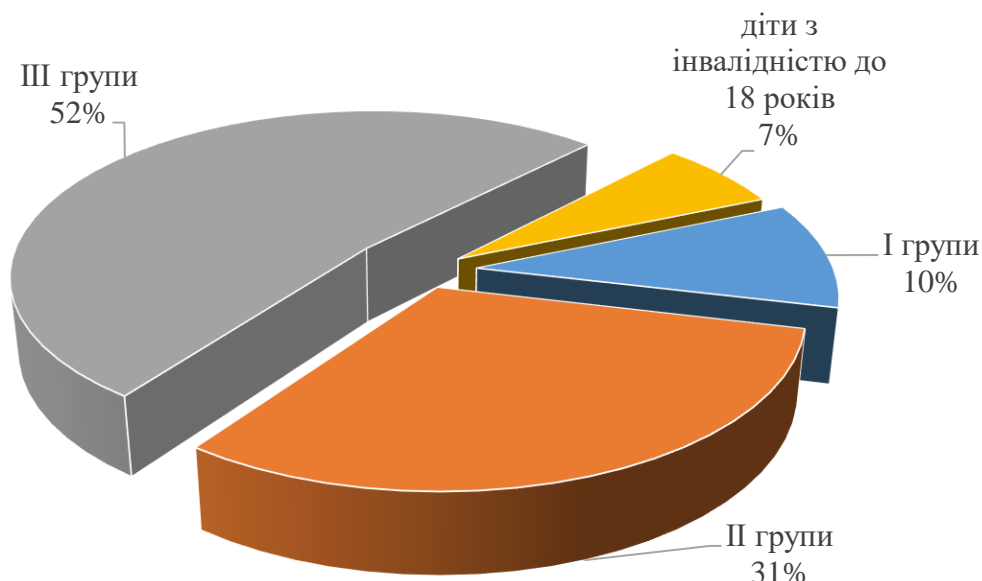

Рис. 2.10. Структура осіб з інвалідністю у Волинській області станом на 01.01.2023р. (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Все це потрібно врахувати при розробці заходів щодо матеріальної підтримки осіб з інвалідністю у регіоні на перспективу.

Також можна спостерігати й зростання кількості осіб, які були вперше визнані інвалідами – з 2932 осіб у 2020 році до 3632 осіб у 2022 році, або на 23,9%, що також пов'язується з негативними наслідками війни в Україні та потребуватиме додаткових заходів щодо соціального захисту даної категорії населення.

2.3. Оцінка ключових економічних показників соціального розвитку регіону

Для оцінки рівня соціальної захищеності населення та його добробуту важливо вивчити його розподіл за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів за останні роки (рис. 2.11).

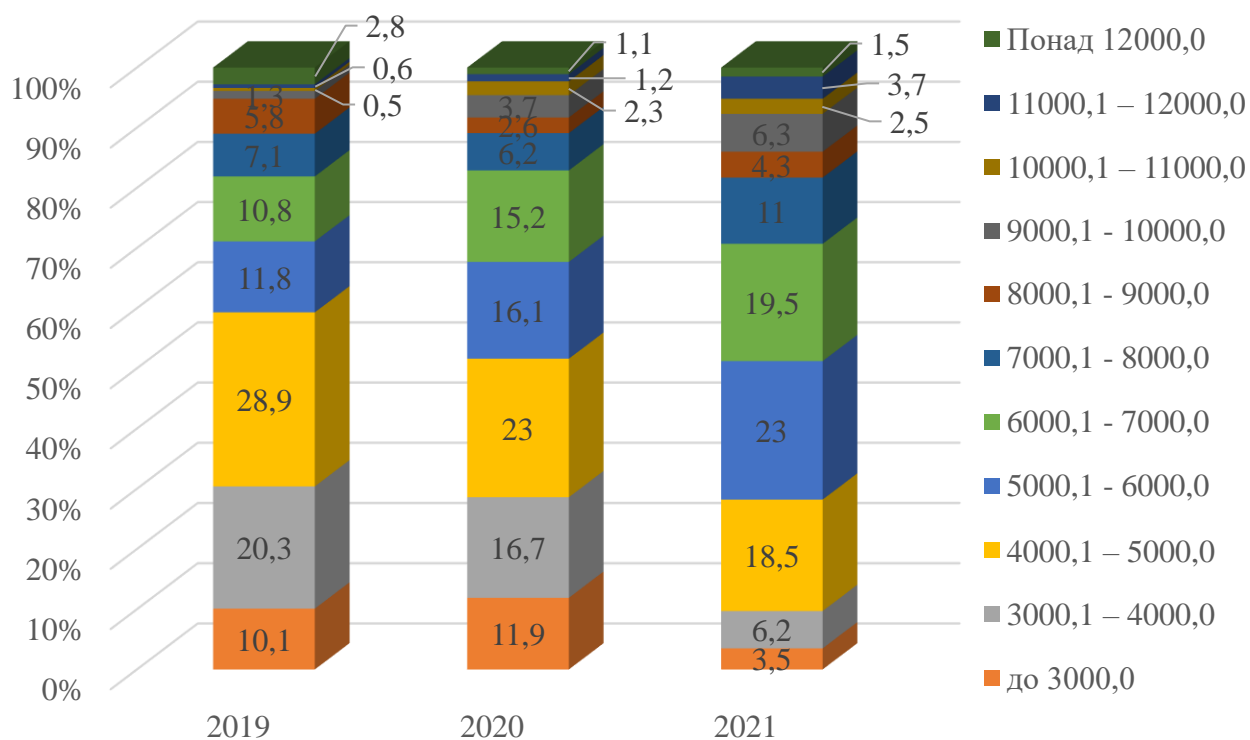

Рис. 2.11. Зміна розподілу населення у Волинській області за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів за 2019-2021 рр.

(побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як бачимо з рисунку, у довоєнні роки частка населення з доходами понад 12 тис грн навіть зменшилася з 2,8% до 1,5%. Також до 19,5% у 2021 році зросла частка населення, яке мало доходи на мінімальному рівні – 6-7 тис грн. Натомість зменшилася частка населення із доходами нижчими мінімальних – 4-5 тис грн – до 18,5%, хоча залишається значною. Також відбулося значне зростання частки населення, яке має доходи 5-6 тис грн – з 11,8% до 23,0%. На жаль низькими залишаються частки населення, які мають доходи 11-12 тис грн

– 3,7% у 2021 році, а також доходи 10-11 тис грн – 2,5%. Дещо збільшилася частка населення з доходами 9-10 тис грн – з 1,3% до 6,3%.

Все це свідчить, що у Волинській області переважає населення з незначними доходами, що потребує додаткового соціального захисту з боку держави, а з іншого боку важливо, щоб бізнес також знаходив можливості для підвищення рівня оплати праці.

Надалі доцільно порівняти наявний дохід у розрахунку на одну особу у Волинській області та Україні за 2013-2021 рр. (рис. 2.12).

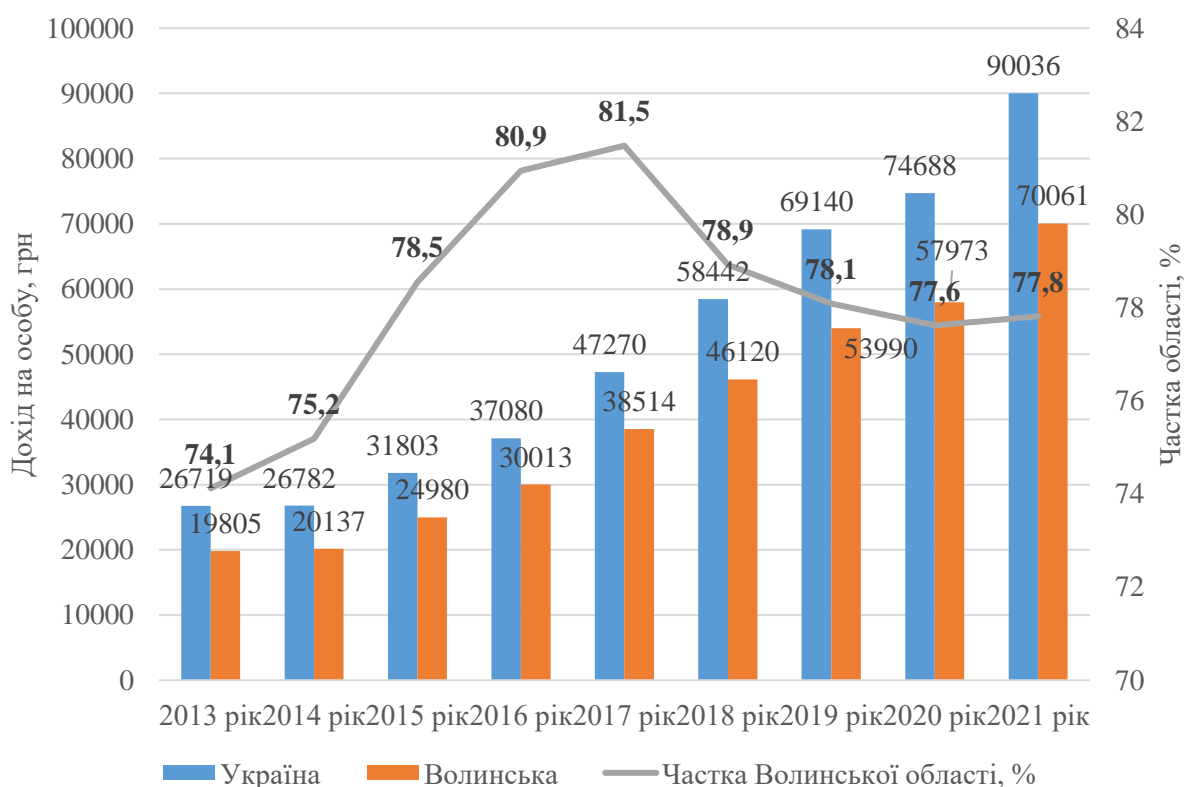

Рис. 2.12. Порівняльний аналіз зміни наявного доходу у розрахунку на одну особу у Волинській області та Україні за 2013-2021 рр. (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як бачимо, наявний дохід на душу населення як в Україні, так і у Волинській області протягом цього періоду постійно зростає. В Україні середньорічний темп зростання становив 7,8%. У Волинській області цей показник був трохи вищим – 8,3%. Однак, незважаючи на це зростання, частка Волинської області у загальноукраїнському наявному доході на душу

населення після 2017 року дещо зменшилася - з максимальних 81,5% у 2017 році до 77,8% у 2021 році.

Це свідчить про те, що розрив у рівні життя між Волинською областю та рештою України протягом 2013-2021 рр. трохи скоротився, але все ще залишається суттєвим. Крім того, важливо зазначити, що наведені дані є середніми. Рівень доходу на душу населення може значно відрізнятись в межах як України, так і Волинської області. Дані також не враховують розподіл доходу, який може бути нерівномірним як в Україні, так і в Волинській області.

Також важливо вивчити динаміку зміни реального наявного доходу в цілому в Україні та Волинській області за 2013-2021 рр. (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Порівняння динаміки реального наявного доходу, у % до відповідного періоду попереднього року в Україні та Волинській області за 2013-2021 рр. (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як бачимо, динаміка реального наявного доходу по Україні та по Волинській області протягом цього періоду була неоднозначною.

В Україні спостерігалось два періоди падіння реального наявного доходу: у 2014 році (-16,5%) та у 2020 році (-4,6%). Тоді як у Волинській області також спостерігалось два періоди падіння реального наявного доходу: у 2014 році (-15,0%) та у 2018 році (-1,9%). Однак, в цілому, за період 2013-2021 рр. реальний наявний дохід на душу населення в обох регіонах збільшився. Зокрема, в Україні на 19,2%, а у Волинській області – на 20,6%.

Важливо провести порівняльний аналіз динаміки кумулятивного індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту (ВРП) у розрахунку на одну особу в цінах попереднього року в Україні та Волинській області за 2004-2021 рр. (рис. 2.14).

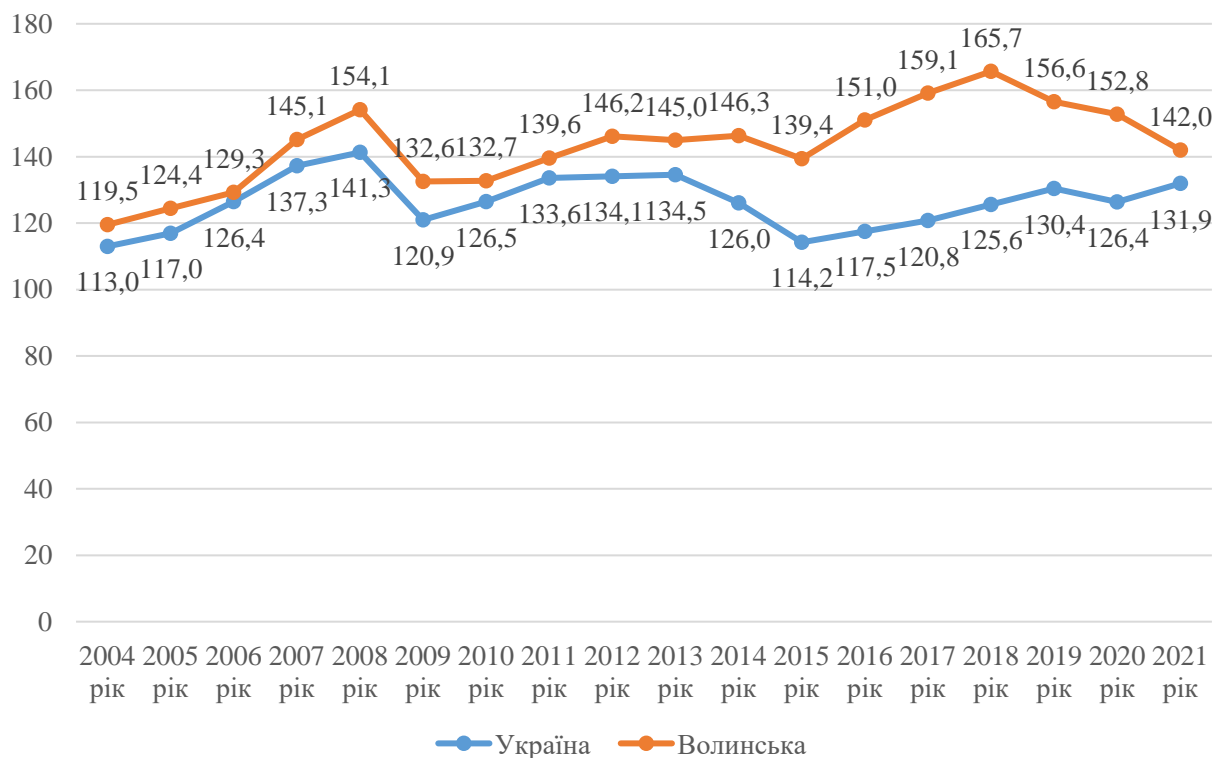

Рис. 2.14. Динаміка кумулятивного індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу у цінах попереднього року, % (побудовано автором за даними [4, 7, 8, 31])

Як бачимо, кумулятивний індекс фізичного обсягу ВРП на душу населення в Україні та у Волинській області протягом цього періоду переважно зростав, за винятком кризових 2009, 2015 та 2020 років, коли спостерігалось падіння.

Загалом в Україні середньорічний темп зростання становив 6,8%, а у Волинській області цей показник був трохи вищим - 7,3%.

Однак, незважаючи на це зростання, кумулятивне зростання фізичного обсягу валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу у Волинській області за аналізований період склало 142,0%, тобто було більшим, ніж по Україні загалом – 131,9%.

Це говорить, що Волинська область розвивається загалом дещо більшими темпами, Україна в цілому, хоча за абсолютними значеннями показників валового регіонального продукту цей регіон залишається серед найменш розвинутих.

На наступному етапі дослідження доцільно порівняти динаміку темпів зміни номінальної та індексу реальної заробітної плати у регіоні за 2004-2021рр. (рис. 2.15).

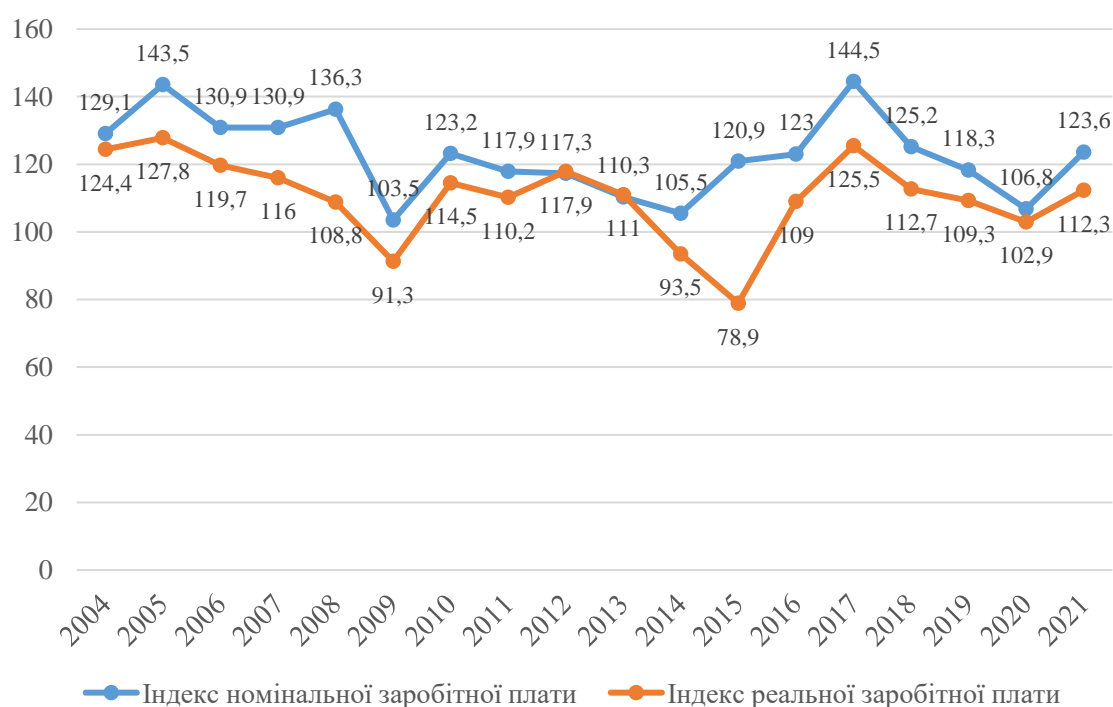

Рис. 2.15. Порівняння темпів зміни номінальної та індексу реальної заробітної плати у Волинській області за 2004-2021 рр. (побудовано за даними [7, 8])

Згідно з наданими даними, номінальна заробітна плата у Волинській області зростала протягом всього періоду за винятком 2009, 2014 та 2020 років.

Найбільш динамічно вона зростала у 2005 році (43,5%) та у 2017 році (44,5%). Тоді як вона різко знижувалася у 2009 році (до 103,5%) та у 2014 році (105,5%). Індекс реальної заробітної плати зростав протягом всього періоду за винятком 2009, 2014, 2015 та 2020 років. Найбільш динамічно зростала у 2005 році (27,8%) та у 2017 році (25,5%). Найменше вона зростала у 2009 році (91,3%) та у 2015 році (78,9%).

Як бачимо, динаміка номінальної заробітної плати та індексу реальної заробітної плати у Волинській області за 2004-2021 рр. була неоднозначною. Видно, що номінальна заробітна плата зростала швидше, ніж індекс реальної заробітної плати. Це свідчить про те, що ціни на товари та послуги протягом цього періоду також зростали. Однак, зростання номінальної заробітної плати було достатнім для того, щоб компенсувати зростання цін, і забезпечити зростання реального добробуту населення Волинської області.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У виконаній кваліфікаційній роботі подано узагальнення отриманих результатів аналізу й оцінки, а також представлено пропозиції щодо підвищення рівня соціального розвитку регіону на прикладі Волинської області, що дозволило представити ряд таких висновків:

1. Вважаємо, що соціальний розвиток - це безперервний і цілеспрямований процес, який включає активні дії з боку державних органів та громадянського суспільства в межах певної території. Ці дії спрямовані на задоволення потреб різних соціальних груп населення. При цьому враховуються соціально-економічні показники, які безпосередньо впливають на рівень життя людей та умови їх праці, а також на їх соціальний захист.

2. Для дослідження ефективності соціального розвитку регіону визначено шість основних принципів. Системність при прийнятті управлінських рішень на регіональному рівні важливо проводити системний аналіз. Це означає, що всі аспекти розвитку регіону мають розглядатися в комплексі, з урахуванням їх взаємозв'язку. Цілеспрямованість необхідно визначити пріоритетні напрямки розвитку соціальної, політичної та економічної сфери на регіональному рівні. Це допоможе зосередити ресурси та зусилля на найважливіших завданнях.

Ефективне розподілення ресурсів, фінансові, матеріальні та трудові ресурси мають розподілятися раціонально на окремій територіальній одиниці. Це означає, що ресурси мають використовуватися максимально ефективно для досягнення поставлених цілей.

Раціональне управління необхідно поєднувати централізоване та децентралізоване управління. Це означає, що держава має встановлювати загальні рамки та пріоритети розвитку, а регіони мають мати певну автономію у прийнятті рішень, які стосуються їх власних потреб.

Збалансованість на ринку праці в регіональному розрізі має бути забезпечено збалансування попиту та пропозиції. Це допоможе знизити

безробіття та забезпечити людей роботою, яка відповідає їхнім кваліфікаціям та інтересам.

Державно-приватне партнерство важливо розвивати державно-приватне партнерство в сфері соціального розвитку. Це означає, що держава та приватний сектор мають співпрацювати для досягнення спільних цілей.

Диференціація в оплаті праці працівників різних видів економічної діяльності та регіонів має бути диференційованою. Це допоможе стимулювати розвиток пріоритетних галузей економіки та залучити кваліфіковані кадри.

Вільне обрання сфери прикладання праці люди повинні мати право вільно обирати сферу прикладання праці на відповідній територіальній одиниці. Це допоможе їм реалізувати свій потенціал та зробити свій внесок у розвиток регіону.

3. Для вивчення рівня соціального розвитку на національному та регіональному рівнях виділено сім основних напрямків. Важливо зазначити, що в Україні вже діє система адресної допомоги та різноманітна кількість центрів для підтримки незахищених верств населення. На основі аналізу зарубіжного досвіду визначено, що для окремих регіонів України можна врахувати:

Німецький досвід формування системи соціального захисту та охорони здоров'я може бути корисним для України, адже Німеччина має одну з найкращих систем соціального захисту в світі.

Досвід США щодо реалізації програм забезпечення житлом бідних адже в країні значно побільшало людей, які не можуть дозволити собі жити в гідних умовах, через ведення бойових дій на території нашої держави, а також варто зазначити що значна частина територіальних громад є зруйнованою загалом.

Польський досвід щодо забезпечення адресності соціальних гарантій також може бути корисним для України, адже в Польщі система соціальної допомоги є дуже чітко та адресною.

4. Проведення аналізу соціальних стандартів на національному і регіональному рівнях, зокрема у Волинській області показав, що прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата поступово збільшувалися, але

залишаються дуже низькими і не забезпечують повноцінного відтворення робочої сили як в країні, так і у даному регіоні. Мінімальна заробітна плата у понад як 3 рази перевищує мінімальну пенсію, що говорить про надзвичайно низькі стандарти пенсійного забезпечення у нашій країні. Хоча й середній розмір пенсії й перевищує прожитковий мінімум, але він вимагає пбреглюду відповідно до негативних змін, які відбулися в період війни. Також можна відмітити, що розмір пенсії складає близько 30% від середньої заробітної плати, що не дозволяє забезпечити повноцінне пенсійне забезпечення для майбутніх пенсіонерів через Пенсійний фонд. Спостерігається зростання нерівномірності у розподілі доходів у регіоні

5. Вивчення динаміки показників соціального захисту населення у Волинській області показало, що кількість пенсіонерів усіх категорій поступово зменшувалася. Найбільшою є чисельність пенсіонерів за віком та по інвалідності, що складає загалом понад 85% від їх загальної кількості. За розмірами призначених пенсій Волинська область дещо відстає від України загалом, але що стосується пенсійного забезпечення військових, то воно залишається також на високому рівні. Найбільше пенсій у регіоні переважають розмір прожиткового мінімуму, а їх передній рівень становить лише близько 4 тис грн, тобто є дуже низьким. Це змушує пенсіонерів продовжувати роботу, тому спостерігається збільшення кількості працюючих пенсіонерів у Волинській області. Протягом останніх років також зросла кількість пенсіонерів за інвалідністю, з яких половину становлять інваліди III групи.

6. Вивчення ключових економічних показників соціального розвитку регіону показало, що частка населення з доходами понад 7 тис грн поступово збільшується, але доходи понад 12 тис грн отримують лише понад 1,5% населення, що є дуже мало. За показником наявного доходу на одну особу Волинська область значно відстає від країни загалом, хоча це відхилення має тенденцію до зменшення. До початку війни регіон як і уся країна демонстрував зростання реальних наявних доходів населення, а за рівнем кумулятивного індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту в розрахунку на 1

особу у цінах попереднього року Волинська область навіть випереджала Україну загалом. Також спостерігалось зростання індексів номінальної і реальної заробітної плати у Волинській області.

Як відомо, середній розмір пенсії в Україні значно нижчий, ніж у країнах Європейського Союзу. Україна посідає одне з останніх місць серед країн Європи за рівнем пенсійного забезпечення.

Тому надалі важливо збільшувати мінімальну пенсію, індексувати пенсії до інфляції, збільшити пенсійний вік населення, зменшити податки на доходи фізичних осіб, створити більше робочих місць з високою заробітною платою.

Можна виділити також і додаткові фактори, які можуть впливати на динаміку пенсійного забезпечення. Головним негативним фактором є війна в Україні, яка призвела до зростання інфляції та бідності.

Також негативний ефект має системна економічна криза в нашій країні, яка призвела до скорочення доходів населення.

Негативний вплив матимуть і демографічні зміни в Україні та її регіонах, що супроводжуються старінням населення і призводить до зростання навантаження на систему соціального забезпечення.

Можна згрупувати основні заходи для підвищення рівня соціального розвитку у Волинській області (Додаток В):

1. Розвиток людського капіталу.

Дуже важливо забезпечити зростання інвестування в освіту та підготовку кадрів, що дозволить забезпечити підвищення якості освіти у школах та ЗВО, створення програм професійної підготовки та перепідготовки для дорослих, а також на заохочення до навчання протягом життя.

Важливою є і підтримка молоді, яка має бути спрямована на створення нових робочих місць для молоді, надання доступного житла, а також на стимулювання розвитку молодіжного підприємництва.

Ефективним напрямом є також підтримка людей з обмеженими можливостями, що має бути спрямована на забезпечення доступності до освіти,

роботи та інших соціальних послуг, а також на створення інклюзивного середовища.

2. Покращення соціальної інфраструктури.

Дуже важливим є активізація будівництва та ремонту доріг, мостів та інших об'єктів інфраструктури, що сприятиме забезпеченню доступності до віддалених населених пунктів, а також покращенню транспортного сполучення у Волинській області.

Також важливим є й розвиток доступу до якісної питної води та водовідведення, що сприятиме забезпеченню санітарно-епідеміологічного благополуччя населення, а також будівництво та ремонт шкіл, лікарень, будинків культури та інших соціальних об'єктів, що забезпечить підвищення якості життя населення.

3. Стимулювання економічного розвитку Волинської області.

Найперше це передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату, що дозволить залучити інвестицій в економіку області, а також сприяти створенню нових робочих місць.

Також важливим є підтримка малого та середнього бізнесу, що дозволить оптимізувати систему надання податкових пільг та інших преференцій, а також забезпечення доступу до необхідного фінансування.

Перспективним напрямом у регіоні є розвиток туризму, що сприятиме створення нових туристичних маршрутів і проведенню різноманітних фестивалів та інших культурних заходів.

4. Підтримка соціально вразливих груп населення.

Найперше це передбачає надання соціальної допомоги для підтримки малозабезпечених сімей, людей з інвалідністю, пенсіонерів та інших категорій населення, які потребують допомоги.

Також важливим є розвиток системи соціальних послуг, зокрема надання психологічної та соціальної підтримки населенню, а також створення центрів для людей похилого віку та дітей.

5. Захист довкілля.

В пріоритеті має бути збереження лісів та інших природних ресурсів у регіоні, що передбачає реалізацію заходів для захисту навколишнього середовища від забруднення.

Надзвичайно важливим є підтримка зелених технологій за рахунок впровадження енергоефективних заходів, розвитку відновлюваних джерел енергії.

6. Підвищення рівня громадянської участі.

Це найперше потребує залучення громадян до процесу прийняття рішень, зокрема передбачає проведення громадських обговорень та консультацій, а також створення механізмів прямої демократії.

Не менш важливою є підтримка розвитку громадянського суспільства за рахунок створення сприятливих умов для діяльності громадських організацій.

Важливо зазначити, що це лише деякі з можливих заходів, які можуть бути вжиті для підвищення рівня соціального розвитку у Волинській області. Конкретні заходи, які мають бути вжиті, повинні бути розроблені з урахуванням потреб та пріоритетів окремих груп населення області. Крім того, важливо, щоб всі заходи були узгоджені між собою та реалізовувалися комплексно.

У період війни фінансування заходів для підвищення рівня соціального розвитку Волинської області є складним завданням, але воно є необхідним для підтримки людей та забезпечення їхнього добробуту.

Можна запропонувати деякі з можливих джерел фінансування:

1. Державний бюджет.

Потрібно виділяти кошти з державного бюджету на соціальні програми. Зокрема ці кошти можуть бути використані для фінансування таких заходів, як надання соціальної допомоги, підтримка людей з інвалідністю, пенсіонерів та інших категорій населення, які потребують допомоги, а також для розвитку соціальних послуг.

Також кошти, виділені з державного бюджету можуть бути спрямовані на інфраструктурні проекти, зокрема на для будівництва та ремонту доріг, мостів, шкіл, лікарень, будинків культури та інших соціальних об'єктів.

2. Міжнародна допомога.

Це передбачає залучення різноманітної гуманітарної допомоги від міжнародних організацій та країн. Ця допомога може бути використана для надання їжі, одягу, медикаментів та інших товарів першої необхідності, а також для фінансування заходів з підтримки людей, які постраждали від війни.

Дуже важливою є і фінансова допомога від міжнародних фінансових інституцій, яка може бути використана для фінансування інфраструктурних проектів, розвитку малого та середнього бізнесу, а також для інших заходів, спрямованих на стимулювання економічного розвитку.

3. Приватний сектор.

Потрібно також залучати інвестиції від приватних компаній. Адже приватні компанії можуть інвестувати в інфраструктурні проекти, розвиток малого та середнього бізнесу, а також в інші заходи, які можуть сприяти економічному розвитку області.

Благодійні пожертвування може бути також важливим напрямом діяльності. Адже благодійні організації та приватні особи можуть робити пожертвування на соціальні програми, які підтримують людей, які постраждали від війни.

4. Внутрішні ресурси регіональних органів влади.

Це найменше передбачає збільшення податкових надходжень. Зокрема збільшення податкових надходжень може бути досягнуто за рахунок стимулювання економічного розвитку та боротьби з податковими ухиленнями.

Важливим напрямом є і приватизація державного майна. Адже кошти, отримані від приватизації державного майна, можуть бути використані для фінансування соціальних програм та інфраструктурних проектів.

Важливо зазначити, що для ефективного використання всіх цих джерел фінансування необхідна чітка стратегія та координація дій на всіх рівнях влади.

Крім того, важливо, щоб всі заходи були прозорими та підзвітними перед громадськістю.

Важливо, що лише об'єднавши зусилля, можна мобілізувати необхідні ресурси для фінансування заходів для підвищення рівня соціального розвитку Волинської області у період війни та зробити її більш привабливим місцем для життя та роботи після війни.

Стимулювання бізнесу у Волинській області є також одним з ключових факторів, які можуть сприяти підвищенню рівня соціального розвитку регіону.

Можна виділити ряд заходів, які можуть бути вжиті для стимулювання бізнесу:

1. Покращення інвестиційного клімату.

Для цього важливо забезпечити створення сприятливих умов для ведення бізнесу за рахунок зниження податкового тиску, спрощення адміністративних процедур, активної боротьби з корупцією.

Важливо також активізувати залучення інвестицій у регіон за рахунок проведення маркетингових кампаній, спрямованих на залучення інвесторів, а також створення інвестиційних майданчиків, надання інвесторам податкових та інших пільг.

2. Підтримка малого та середнього бізнесу.

Важливо забезпечення стабільної фінансової підтримки шляхом кредитування малого та середнього бізнесу, надання грантів та субсидій.

Слід звернути увагу також на надання консультаційної та інформаційної підтримки, зокрема у допомоги у розробці бізнес-планів, надання інформації про ринки збуту та програми державної підтримки.

Потрібно також стимулювати створення інкубаторів та коворкінг-просторів, що передбачатиме забезпечення малого та середнього бізнесу доступом до офісних приміщень, обладнання та інших ресурсів.

3. Розвиток інфраструктури.

Важливим є будівництво та ремонт доріг, мостів та інших об'єктів інфраструктури, що забезпечить покращення транспортного сполучення, а також зниження витрат на логістику.

Слід звернути увагу також на забезпечення доступу до якісної питної води та водовідведення за рахунок створення сприятливих умов для ведення бізнесу.

Доцільно також забезпечити будівництво та ремонт шкіл, лікарень, будинків культури та інших соціальних об'єктів, що сприятиме підвищенню якості життя населення.

4. Підтримка експорту.

Це передбачає найперше надання інформаційної та консультаційної підтримки експортерам, зокрема надання допомоги у виході на нові ринки збуту, участі у міжнародних виставках та ярмарках.

Дуже важливим є і фінансування експортних проектів за рахунок надання експортних кредитів, а також відшкодування частини витрат на експорт.

5. Розвиток людського капіталу у регіоні.

Дуже важливо інвестування в освіту та підготовку кадрів для підвищення якості освіти у школах та ЗВО, а також створення програм професійної підготовки та перепідготовки для дорослих.

Слід зосередитися також на підтримці молоді за рахунок створення нових робочих місць для молоді, а також реалізації програм надання доступного житла й стимулювання розвитку молодіжного підприємництва.

Важливо зазначити, що для стимулювання бізнесу у Волинській області необхідний комплексний підхід, який включає в себе всі перераховані вище заходи. Крім того, важливо, щоб всі заходи були узгоджені між собою та реалізовувалися послідовно.

Вважаємо, що, впроваджуючи ці та інші заходи, можна ефективно стимулювати бізнес у Волинській області, що призведе до створення нових робочих місць, зростання доходів населення та підвищення рівня соціального розвитку регіону.

Демобілізовані військові та інваліди є однією з найбільш вразливих груп населення, яка потребує особливої підтримки з боку держави та суспільства.

Можна виділити ряд заходів, які можна запропонувати для підвищення рівня соціального розвитку цієї групи населення у Волинській області:

1. Медична та психологічна реабілітація.

Важливо забезпечити належний доступ цієї категорії населення до якісної медичної допомоги за рахунок надання безкоштовної або пільгової медичної допомоги демобілізованим військовим та інвалідам, забезпечення їх доступом до сучасних методів лікування та реабілітації.

Слід звернути увагу на надання психологічної допомоги за рахунок створення психологічних центрів та служб для демобілізованих військових та інвалідів, забезпечення їх доступом до кваліфікованої психологічної допомоги.

2. Професійна перепідготовка та працевлаштування.

Важливим напрямом є надання можливостей для професійної перепідготовки за рахунок створення програм професійної перепідготовки для демобілізованих військових та інвалідів, які допоможуть їм здобути нові навички та знання, необхідні для роботи на ринку праці. Також доцільно сприяти наданню фінансової підтримки для проходження програм перепідготовки.

Потрібно звернути увагу і на сприяння працевлаштуванню шляхом створення спеціальних програм для працевлаштування демобілізованих військових та інвалідів, надання їм пільг при працевлаштуванні, налагодження співпраці з роботодавцями для створення нових робочих місць.

3. Соціальна підтримка.

Передбачає надання соціальної допомоги, зокрема для забезпечення демобілізованих військових та інвалідів необхідною соціальною допомогою, включаючи фінансову допомогу, житло, продукти харчування та інші товари першої необхідності.

Важливою є і підтримка сімей демобілізованих військових та інвалідів шляхом надання допомоги сім'ям демобілізованих військових та інвалідів, включаючи фінансову допомогу, соціальні послуги та психологічну підтримку.

4. Інтеграція в суспільство.

Це передбачає створення умов для соціальної інтеграції демобілізованих військових та інвалідів через залучення їх до активного життя суспільства, створення для них можливостей для участі в культурних, спортивних та інших заходах.

Доцільним є також підвищення обізнаності про проблеми демобілізованих військових та інвалідів шляхом проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності про проблеми демобілізованих військових та інвалідів, а також заохочення громадян до надання їм допомоги та підтримки.

Важливо зазначити, що для ефективної підтримки демобілізованих військових та інвалідів необхідний комплексний підхід, який включає в себе всі перераховані вище заходи. Також важливо, щоб всі заходи були узгоджені між собою та реалізовувалися системно.

Загалом можна констатувати, що впроваджуючи ці та інші заходи, можна значно покращити життя демобілізованих військових та інвалідів у Волинській області та зробити їх повноцінними членами суспільства.

Стимулювання зростання доходів населення у Волинській області під час війни є складним завданням, але воно є необхідним для підтримки людей та забезпечення їхнього добробуту.

Можна виділити ряд заходів, які можна запропонувати:

1. Підтримка малого та середнього бізнесу.

Для цього важливо надання додаткової фінансової підтримки через пільгове кредитування малого та середнього бізнесу, надання різних грантів та субсидій.

Важливим є і надання консультаційної та інформаційної підтримки, зокрема допомоги у розробці проектних рішень, надання інформації про ринки збуту та програми державної підтримки. Доцільним є також забезпечення

малого та середнього бізнесу доступом до офісних приміщень, обладнання та інших ресурсів.

2. Розвиток нових галузей економіки регіону.

Це передбачає підтримку інвестицій у нові галузі економіки через надання інвесторам податкових та інших пільг, створення спеціальних економічних зон.

Важливо й надалі забезпечувати підтримку розвитку сільського господарства через надання фермерам кредитів та субсидій, сприяння розвитку кооперації.

3. Підтримка зайнятості населення регіону.

Для цього важливо зосередитися на створенні нових робочих місць за рахунок реалізації інфраструктурних проектів, підтримки розвитку малого та середнього бізнесу.

Активізація підготовки кадрів шляхом інвестування в освіту та підготовку кадрів, а також проведення програм професійної перепідготовки.

Важливим є і стимулювання самозайнятості населення через надання допомоги у відкритті власної справи, а також надання консультаційної та інформаційної підтримки.

4. Соціальна підтримка населення.

Це передбачає надання соціальної допомоги для забезпечення людей з низькими доходами необхідною соціальною допомогою, а також підтримку сімей з дітьми.

Важливим є і зниження податкового тиску шляхом зниження податків та зборів для населення, а також спрощення податкової системи. Важливо забезпечувати індексацію заробітної плати, щоб досягнути її відповідності заробітної плати рівню інфляції.

Важливо зазначити, що для стимулювання зростання доходів населення у Волинській області необхідний комплексний підхід, який включає в себе всі перераховані вище заходи. Впроваджуючи ці та інші заходи, можна значно стимулювати зростання доходів населення у Волинській області, що призведе до підвищення рівня їхнього життя та добробуту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросович К. А. Соціальний розвиток особистості у суспільстві інформаційних технологій. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2023. № 1. С. 111-122.
2. Благун І.С., Боднарук І. Л. Соціально-економічний розвиток регіонів України: проблеми та перспективи. *Наука й економіка*. 2015. Вип. 3. С. 86-91.
3. Бобровська О. Ю., Шумік І. В. Формування інституту регіонального партнерства в соціальних сферах регіонів як шлях їх інноваційного розвитку. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління*. 2010. №1. С. 110-116.
4. Волинський обласний центр зайнятості: офіційний веб-сайт. URL: <https://vol.dcz.gov.ua/>
5. Гавриленко І.М., Мельник П.В., Недюха М.П. *Соціальний розвиток: Навчальний посібник*. Київ, 2001. 484 с.
6. Герасименко А. В. Економічний зміст та аналіз впливу факторів на розвиток соціально-економічних чинників мотивації праці у суб'єктах аграрного бізнесу. *Економічний простір*. 2023. № 187. С. 44-48.
7. Головне управління статистики у Волинській області: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>
8. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Дургун Х. М. Соціально-економічний розвиток сільських та туристичних територій в сучасних умовах. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2022. № 2. С. 16-19.
10. Євтушевська О. В. Вплив транснаціональних корпорацій на соціально-економічний розвиток країн. *Ефективна економіка*. 2023. № 1.
11. Єфіменко В. Правове значення впливу соціально-економічного сприйняття підприємця на розвиток підприємницької діяльності в

континентальній Європі. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 74-78.

12. Залізнюк В. П., Сафонік Н. П., Кая А. С. Розвиток концепції корпоративної соціальної відповідальності у сфері вітчизняного та міжнародного бізнесу. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. Вип. 6. С. 80-86.

13. Залуцький В.П. Сутність соціально-економічного розвитку машинобудівних підприємств: методи та принципи їх забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19. С. 163-169.

14. Карп'як М. О., Стегней М. І. Оцінювання соціальної ексклюзії в Україні та її впливу на соціально-економічний розвиток держави на національному та регіональному рівнях. *Регіональна економіка*. 2021. № 2. С. 72-82.

15. Кужелєв М. О., Федина В.В, Стабіас С. М. «Срібна економіка»: соціальні аспекти та сталий розвиток. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 17(2).С. 227-235.

16. Курносенко Л. В. Соціальний розвиток: традиційні та сучасні підходи до вивчення. *Демократичне врядування*. 2020. Вип. 1.

17. Миськів Г. В., Пасінович І. І. Сталий розвиток і соціальна відповідальність в умовах війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Проблеми економіки та управління*. 2023. Т. 7, № 1. С. 21-36.

18. Ніколаєв Л. О., Тунтуєва С. В. Розвиток професійної компетентності фахівців, які надають соціальні послуги в територіальній громаді. *Габітус*. 2022. Вип. 35. - С. 201-207.

19. Осадча А.Ю. Соціально-економічний розвиток регіонів України в післякризовий період 2010–2012 років. *Магістеріум. Економічні студії*. 2014. Вип. 56. С. 85-89.

20. Осіпова А. А. Вплив соціальних мереж на розвиток бізнесу. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2022. Вип. 101(2). - С. 246-255.

21. Петренко К. В. Принципи та фактори регулювання соціогуманітарного розвитку депресивного регіону. *Проблеми економіки*. № 2, 2013 С. 127-131.

22. Повна С., Рудяк М. Соціально-економічний розвиток України як визначальний фактор міграційних тенденцій. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4. С. 52-60.

23. Помаза-Пономаренко А. Л. Соціальний розвиток і безпека регіонів: сучасний стан і механізми державного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 2. С. 101-106.

24. Пустовіт Б. О., Шандар А. М. Соціальний розвиток в Україні в контексті активізації діяльності соціального бізнесу. *Бізнес Інформ*. 2022. № 3. С. 60-66.

25. Редько К. Ю., Ткаченко І. О. Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 1. - С. 93-99.

26. Романовська Ю. А., Страпачук Л. В. Вплив тінізації економіки на соціально-економічний розвиток України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2021. Вип. 49. С. 60-68.

27. Лункіна Т. І. Розвиток соціальної інфраструктури як форми прояву локальної соціальної відповідальності в аграрному секторі економіки. *Бізнес-навігатор*. 2021. Вип. 4. С. 54-60.

28. Рудич Л., Стеценко В., Шаповалов В. Розвиток компетенцій як інструмент забезпечення ефективного управління соціальними проектами. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 3. С. 23-29.

29. Сичевський М. П., Дейнеко Л. В., Кушніренко О. М., Вознесенська Н. С. Сучасні моделі соціально-економічного прогресу і сталий розвиток продовольчої системи. *Продовольчі ресурси*. 2022. Т. 10, № 18. - С. 193-206.

30. Смаглюк А. А., Т. В. Покотило. Демократія, економічна складність і соціально-економічний розвиток: проблеми взаємозв'язку та шляхи їх підвищення в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки.* 2021. № 7(1). С. 56-62.

31. Соціальний захист населення України у 2022 році. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України, 116 с.

32. Теслюк С., Демчук І. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки.* 2022. № 4. С. 116-125.

33. Труш Ю. Л. Соціально-економічна роль сектору малого та середнього бізнесу в економіці країни: існуючий стан і розвиток. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2022. № 1. С. 83-87.

34. Харківський В. С. Розвиток соціальної компетентності фахівців медичної галузі у системі післядипломної освіти. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2021. Вип. 2. С. 82-91.

35. Шворак А. Збалансований соціально-економічний розвиток сільських територій – основне завдання земельної реформи. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки.* - 2021. № 1. С. 52-57.

36. Шевчук О. А. Науковий погляд на розвиток сільської економіки в умовах нової соціально-економічної реальності (рецензія на монографію). *Економічний вісник. Серія : Фінанси, облік, оподаткування.* 2021. Вип. 8. - С. 176-177.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1. Розрахунок кумулятивного індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу (у цінах попереднього року, %)

Найменування	2004 рік	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Щорічні значення																		
Україна	113,0	103,5	108,1	108,6	102,9	85,6	104,6	105,6	100,4	100,3	93,7	90,6	102,9	102,8	104,0	103,8	96,9	104,4
Волинська	119,5	104,1	103,9	112,3	106,2	86,0	100,1	105,2	104,7	99,2	100,9	95,3	108,3	105,4	104,1	94,5	97,6	92,9
Кумулятивні значення																		
Україна	113,0	117,0	126,4	137,3	141,3	120,9	126,5	133,6	134,1	134,5	126,0	114,2	117,5	120,8	125,6	130,4	126,4	131,9
Волинська	119,5	124,4	129,3	145,1	154,1	132,6	132,7	139,6	146,2	145,0	146,3	139,4	151,0	159,1	165,7	156,6	152,8	142,0

Додаток Б

Табл. Б.1. Порівняння темпів зміни номінальної та індексу реальної заробітної плати у Волинській області за 2004-2021 рр., %

Роки	Індекс номінальної заробітної плати		Індекс реальної заробітної плати	
	до	грудень до	до	грудень до
	попереднього	грудня	попереднього	грудня
	року	попереднього	року	попереднього
		року	року	
2002	125,9	120,4	122,7	119,8
2003	125,9	134,9	119,4	125,7
2004	129,1	124,4	124,4	114,3
2005	143,5	157,7	127,8	145
2006	130,9	123	119,7	111,3
2007	130,9	132,2	116	112,5
2008	136,3	121,1	108,8	99,1
2009	103,5	108,7	91,3	98,8
2010	123,2	125,5	114,5	116,2
2011	117,9	114,9	110,2	111,7
2012	117,3	113,1	117,9	114,1
2013	110,3	108,7	111	109
2014	105,5	112,2	93,5	87,4
2015	120,9	134	78,9	92,7
2016	123	121,6	109	109,5
2017	144,5	140,7	125,5	122,2
2018	125,2	122,3	112,7	111,3
2019	118,3	116,5	109,3	110,9
2020	106,8	112,5	102,9	106,3
2021	123,6	125,3	112,3	113,7

Додаток В

Рис. В.1. Напрями реалізації заходів для підвищення рівня соціального розвитку у Волинській області